

Střídavá péče pohledem dítěte předškolního věku

Bc. Radana Bartošíková

Diplomová práce
2019

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav školní pedagogiky

akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Radana Bartošíková**
Osobní číslo: **H17358**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Pedagogika předškolního věku**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Střídavá péče pohledem dítěte předškolního věku**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury o problematice střídavé péče.

Vymezení teoretických východisek zaměřených na rodičovství a dítě předškolního věku ve střídavé péči.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativně orientovaného výzkumu prostřednictvím analýzy dětské kresby a interview s dětmi předškolního věku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, jejich interpretace a tvorba závěrů výzkumu.

Prezentace výsledků výzkumu a návrh doporučení pro práci s dětmi ve střídavé péči v předškolních zařízeních.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- Bakalář, E. (2006). *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Karolinum.
- Ballnik, P. (2012). *Otcem i po rozvodu*. Praha: Portál.
- Bauseman, E. (2002). Child Adjustment in Joint-Custody Versus Sole-Custody Arrangements: A Meta-Analytic Review. *Journal of Family Psychology*, 16(1), 91-102.
- Berger, M., & Gravillon, I. (2011). Když se rodiče rozvádějí: jak pochopit citění dítěte a jak mu pomoci. Praha: Portál.
- Delfos, M. (2018). *Pověz mi... Jak vést profesionální rozhovor s dětmi mezi 4 a 12 lety*. Praha: Portál.
- Lansford, J. (2009). Parental Divorce and Children's Adjustment. *Perspectives on Psychological Science*, 4(2), 140-152.
- Novák, T. (2013). *Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především*. Praha: Portál.
- Špaňhelová, I. (2010). *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PaedDr. Jana Majerčíková, PhD.
Ústav školní pedagogiky

Datum zadání diplomové práce:

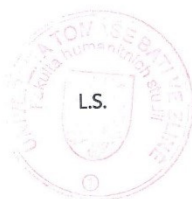
11. října 2018

Termín odevzdání diplomové práce:

18. dubna 2019

Ve Zlíně dne 11. října 2018

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PaedDr. Adriana Wiegerová, PhD.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně

11.10.2018

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

⁽¹⁾ Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Diplomová práce má teoreticko – empirický charakter. Cílem je popsat pohled dětí předškolního věku na střídavou péči. Teoretická část práce shrnuje obecné aspekty rodiny a její možný rozpad. Zabývá se všeobecně střídavou péčí o dítě a samotnými aktéry střídavé péče. V empirické části jsou prezentovány výsledky kvalitativně orientovaného výzkumu. Získaná data byla sesbírána postupně prostřednictvím interview s dětmi předškolního věku. Z analýzy dat vyplynulo, že děti střídavou péči vnímají převážně jako standartní uspořádání rodiny, zejména proto, že se v takové situaci ocitly v raném věku a nemají možnost srovnání s jinou zkušeností.

Klíčová slova: střídavá péče, dítě v mateřské škole, rodinné zázemí

ABSTRACT

Master thesis has an empirical character. Its aim is to describe Joint custody from the viewpoint preschool child. In theoretical part are general aspects of the family and its possible disintegration, deals with Joint custody and child as agents of Joint custody. In empirical part, results of qualitative research are presented. The data were collected via interviews with preschool child. Data analysis showed that child's viewpoint of Joint custody is like a standard family arrangement because they are in this post-divorce care from an early age and they can not compare with other experience.

Keywords: Joint custody, preschool child, family background

Mnohokrát děkuji paní doc. PaedDr. Janě Majerčíkové, PhD. za odborné vedení této diplomové práce, za energii, čas a trpělivost, kterou mi věnovala během konzultací. Dále chci poděkovat všem, kteří byli ochotni pomoci mi při realizaci výzkumu. Chtěla bych také poděkovat mým nejbližším, kteří mi poskytli podporu během celého studia.

„Každý, s kým se v životě setkám, mě v něčem předstihuje. Tak se od něho učím“.

Ralph Waldo Emerson

-

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 RODINA	12
1.1 ROLE OTCE A MATKY	13
1.2 POROZVODOVÁ PÉČE O DÍTĚ	14
1.2.1 Manipulace rodiči	16
2 STRÍDAVÁ PÉČE Z POHLEDU PRÁVA	18
2.1 PŘÍSTUP KE STRÍDAVÉ PÉČI U NÁS A V ZAHRANIČÍ	18
2.2 STRÍDAVÁ PÉČE – JEJÍ POZITIVA A NEGATIVA	20
2.3 OBRANNÉ MECHANISMY V POSTOJI KE STRÍDAVÉ PÉČI	21
3 DÍTĚ VE STRÍDAVÉ PÉČI	22
3.1 ROZCHOD RODIČŮ A DÍTĚ	23
3.2 PROJEVY A REAKCE DÍTĚTE NA SITUACE SPOJENÉ SE STRÍDAVOU PÉČÍ	25
3.2.1 Úsilí dětí o znovuoobnovení rodiny a manipulace rodiči	28
II PRAKTICKÁ ČÁST	29
4 VÝZKUM	30
4.1 CÍLE VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	30
4.2 VSTUP DO TERÉNU A PROCES SBĚRU DAT	30
4.3 VÝZKUMNÝ VZOREK	31
4.4 METODA SBĚRU A ZPRACOVÁNÍ DAT	32
4.5 LIMITY VÝZKUMU	33
5 INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT	34
5.1 EMOCE DÍTĚTE	36
5.1.1 Stesk po rodiči	36
5.1.2 Smíření	37
5.1.3 Budoucí přání	37
5.1.4 Upřednostnění rodiče	38
5.2 DÍTĚ UPROSTŘED DĚNÍ	39
5.2.1 Nová rodina	39
5.2.2 Vztah rodičů	42
5.3 MEZI DVĚMA SVĚTY	42
5.3.1 Dvoje hmotné věci	43
5.3.2 Prožívám to dvakrát	44
6 DISKUZE	46
7 ZÁVĚR VÝZKUMU	48
ZÁVĚR	50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	52

SEZNAM OBRÁZKŮ.....	55
SEZNAM TABULEK	56
SEZNAM PŘÍLOH	57
PŘÍLOHA P I : DOPIS RODIČŮM.....	58
PŘÍLOHA P III: PŘEPIS ROZHOVORU S DÍTĚTEM Č. 7.....	60

ÚVOD

Když do České republiky dostala před více než dvaceti lety možnost střídavé péče jako jedna z porozvodových forem péče o dítě, přestalo se všeobecně vnímat, že s rozvodem či rozchodem partnerů končí jednomu z nich šance být přímým účastníkem výchovy svého dítěte. Pokud však nastane situace, kdy vztah dvou lidí končí a musí si jí projít i dítě, je třeba si uvědomit, že vztah mezi rodiči a dětmi nekončí. Stejně tak o tom hovoří i název knihy významného psychologa Matějčka „Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči“.

Můžeme se shodnout, že děti bývají rozpadem rodiny poznamenány, což ovšem neznamená, že rozvod dítě ovlivní natolik, že například je předurčeno stejným způsobem ukončit v dospělosti své manželství. Dítě bývá jednoduše postaveno před hotovou věc a nezbývá mu nic jiného než tuto skutečnost přijmout.

Střídavá péče si u nás stále hledá své místo, a i když dětí, které jsou svěřeny do střídavé péče stále přibývá, zažitý názor veřejnosti o nevhodnosti takové formy porozvodové péče zůstává nezměněn. Nejsem si zcela jistá, z čeho takový názor vychází, domnívám se však, že nejspíše z neinformovanosti. Dá se říci, že problematiku střídavé péče je možné brát jako fenomén. Toto téma je natolik atraktivní a kontroverzní, že do diskuze o něm se zapojují lidé bez informací, lidé, kteří prakticky nepřišli do styku s aktéry střídavé péče, ale i neustále se dohadující odborníci z několika vědních oblastí.

První kapitola teoretické části diplomové práce se zaměřuje na vymezení aspektů rodiny a možnosti jejího rozpadu. Poukazuje na roli otce a matky a zabývá se otázkou působení jednotlivých členů v rodině na dítě. Druhá kapitola řeší otázku střídavé péče jako jednu z forem porozvodové péče. Lehce se dotýká legislativního rámce a ukotvení střídavé péče v právní oblasti. Poslední kapitola teoretické části se věnuje aktérům střídavé péče, zejména samotnému dítěti.

Empirická část práce má za cíl zjistit, jak děti předškolního věku vnímají střídavou péči. Dalším cíle je zjistit, jak děti vnímají vztah rodičů po rozvodu či rozchodu a posledním stanoveným cílem je popsat, jak tyto děti vnímají své hmotné zázemí. Data jsem získala prostřednictvím interview s dětmi ve státních mateřských školách ve Zlínském kraji a následně jsem je analyzovala pomocí otevřeného kódování.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Rodinu lze z pohledu společenských věd vnímat jako něco významného a mimořádného a jako složku společnosti ji lze poměrně těžko jasně a jednoznačně definovat. Autoři ji chápou různě. Často se při vymezení tohoto pojmu využívá charakteristiky jejích funkcí, které se vyvíjí v souvislosti se změnami ve společnosti a změnou kulturních faktorů. Dnešní rodina upustila od některých dřívějších funkcí, jiné funkce ztratily nebo naopak získaly na důležitosti.

Pro vymezení pojmu rodina v oblasti pedagogiky je důležitým faktor naplnění potřeb dítěte a vnímá ji jako prostor pro primární socializaci. Poukazuje zejména na její výchovnou a formativní funkci. Rodina jako pojem má však široký přesah do mnoha společenskovedních oborů a každá z těchto disciplín vymezuje rodinu z jiného úhlu či stanoviska.

Psychologie chápe rodinu jako soubor činitelů působících na osobnost dítěte. Pohled sociologie podává velké množství teorií rodiny. V tomto případě se hodí definice dynamického vztažového systému. Rodina je v pojetí práva chápána především jako instituce založená manželstvím či instituce soužití ve společné domácnosti. Ekonomie vidí v rodině především spotřební a v minulosti i produkční složku. Teologie spatřuje v rodině a v manželství posvátný prvek, který je trvalý. Etnografie a antropologie studují rodinu jako jeden z jevů společenství určitého etnika nebo etnické skupiny, kde předmětem je struktura a počet členů rodiny, studuje regionální odlišnosti způsobu života rodiny v závislosti na území.

Podle Čapka (2017) je první typ rodinou dneška rodina nukleární, za což je považována klasická triáda – muž, žena a dítě, popřípadě děti. Tento typ rodiny je vnímán v našem kulturním rámci jako základní společenská jednotka. Úplnou rodinou bývá popisována výše zmíněná trojice aktérů, kde nechybí žádný z členů. V neúplné rodině chybí jeden z rodičů nebo dítě. V případě toho, když v rodině chybí dítě, jedná se o bezdětné páry. Ztráta jednoho z rodičů bývá zapříčiněno nejčastěji rozvodem, následně smrtí. Nejedinečným jevem v dnešní době jsou tzv. rodiny rekonstruované, kdy za chybějícího člena rodiny je přijat člen nový.

Stává se, že bývá ztotožňován pojem neúplně rodiny s rodinou dysfunkční, a naopak rodinu úplnou vždy s funkční. Víme, že rodina z hlediska společnosti plní vzácné funkce. Můžeme vycházet z toho, že proto existuje obrovský význam tohoto společenství pro dítě zejména

vzhledem k naplňování jejich potřeb. Jakmile však rodina dlouhodobě nesplňuje své funkce, může se toto stát pro členy rodiny frustrací. V tomto případě můžeme hovořit o ohrožení a negativním vývoji dítěte (Čapek, 2017).

V souvislosti s tématem lze hovořit o tzv. rodičovské odpovědnosti, která je legislativně zakotvena v Občanském zákoníku. S tímto se pojí pojem zákonný zástupce. Je to ten, kdo má rodičovskou odpovědnost. Ta však nezahrnuje pouze povinnosti, ale také práva rodičů ve vztahu ke svému dítěti. Těžiště spočívá v péči o celkový vývoj dítěte. Rodičovská odpovědnost je nepřenosná. Znamená to, že je vázána na osobu rodiče a nelze se jí vzdát. Náleží oběma rodičům a její trvání může změnit pouze soud, a to pouze v tom případě, že je to v zájmu dítěte.

1.1 Role otce a matky

Při rozhodování o svěření dítěte do střídavé péče soud sleduje zejména zájem dítěte. Respektuje právo dítěte na péči obou rodičů a také práva rodičů pečovat o dítě. Otázky působení postavení jednotlivých členů v rodině můžeme sledovat z několika aspektů. Problematikou působení otce v rodině se za posledních pár let věnuje několik autorů. V zásadě se shodují s důležitostí otce v životě dítěte. V několika posledních letech proběhly výzkumy, které se zabývaly změna obsahu mužské a ženské role v rodině. Ty se odrazily i ve vymezeních rolí. Stále se však setkáváme s klasickým až tradičním definováním rolí rodičů, zejména u Matějčka či Koucké. Ta se ve své knize Uvolněné rodičovství obrací ve většině případech na matky. Výchovu otce definuje jako trend dnešní doby a hovoří o těchto aktérech výchovy jako o „nových otcích“. Uznává důležitost otců ve výchově, na druhou stranu však předkládá svůj pohled, že i otcovská aktivita se dá přehnat. Matějček (1998) se drží tradičního pojetí, co se týče vztahu matky s dítětem. Odkazuje se, že pokud mateřskou péči poskytuje jiný člověk, jedná se vždy pouze o náhražku matky.

Taktéž Smahel (1995) označil dnešního otce jako „moderního“, avšak tentokrát v kladném slova smyslu. Kapitola Moderní otec jasně říká, že by měla být péče a výchova dítěte rozdělena mezi oba rodiče. Označuje moderního otce jako člověka, který přebírá odpovědnost za všeobecné zabezpečení svého dítěte. Dnes je stále méně otců, kteří by se odcizovali svým dětem a odříkali si všechny pěkné rodinné okamžiky, a co nejdůležitější, připravili by se o

radost z toho, jak se děti vyvíjí. „*Moderní otec je rodičem na plný úvazek a každý člen rodiny přitom získává*“ (Smahel, 1995).

Může se jevit, že literatura o výchově dítěte vysílá otcům rozporné zprávy. Na jednu stranu se snaží apelovat na důležitost jich samotných ve výchově, na druhou stranu zdůrazňuje až superhrdinské vlastnosti matek a obecně jejich lepší předpoklady pro výchovu dítěte. Někteří autoři se shodují, že tyto názory vycházejí ze zažitých stereotypů, které se nezakládají na důkazech. Pozitiva, která vychází z rovnocenné rozdělené péče přináší jak dítěti, tak matce i otci.

Veřejnost jak laická, tak i odborná se ke střídavé péči staví spíše nedůvěřivě a v praxi stále dochází k automatickému upřednostnění matek, které střídavou péči odmítaly. Tato praxe byla kritizována zejména ze strany otců, kteří ji mnoha případech vnímají jako diskriminaci. Kvůli tomuto vznikají rodičovské sváry, které následně mají vliv při soudním řízení o péči o dítě.

Říčan (2013) hovoří o takzvané dělbě rolí mezi otcem a matkou. Zdůrazňuje, že všeobecně platí, že určitý požadovaný výkon od otce přijímají děti lépe. Tato skutečnost se jeví jako přirozená, protože tomu napomáhá instinkt i kulturní stereotyp. Matka spíše poskytne citovou oporu, zatímco od otce se očekává, že bude přízeň podmiňovat chováním nebo výkonem dítěte.

1.2 Porozvodová péče o dítě

I když rodina jakožto právní pojem došla změn, vztahy mezi bývalými partnery mohou i dál výrazně ovlivňovat dítě. Vztahy mezi bývalými partnery, mezi dětmi a širší rodinou, změna bydlení a další aspekty přináší komplikace. (Cajthamlová, 2017).

Rozpad rodiny je zásadním momentem, který aktéry rodiny nutí adaptovat se na novou životní situaci (Maříková, Křížková, & Vohlídalová, 2012).

Z literatury můžeme pochopit, že se o současné rodině hovoří jako o nestabilní, což dokládá, že v dnešní době pouze polovina manželství nekončí rozvodem. Novák (2013) uvádí, jako nejčastější důvody k rozpadu manželství rozdílné názory na trávení volného času, nedostatek společných zájmů, rozdílné práva a povinnosti v domácnosti, mimomanželský vztah partnera, rozpory ve finančním hospodaření, nespokojenost v intimním soužití, mimomanželský

vztah vlastní, nedostatek tolerance ze strany partnera, hrubé jednání partnera, rozdílné názory na výchovu dětí, charakterové vady partnera, žárlivost partnera, závislost na alkoholu u partnera nebo že partner nemůže mít děti. Můžeme také říci, že křehkost partnerství nebo manželství je dána zejména ideologií lásky.

Dalším důvodem jsou příjmy a výdaje, které nejsou v rodině rovnoměrné. Od žen se očekává větší časová a citová investice než od mužů. Narození dítěte zpomaluje jejich profesní dráhu a přináší vyšší finanční závislost na partnerovi, která může být provázena partnerskou mocenskou nerovnováhou. Souvisí to s tím, že od manželství zpravidla očekávají uspokojení emocionálních potřeb, což klade vyšší nároky na muže. (Dudová, Hastrmanová, 2007)

Úprava přístupů k dítěti je podmínkou pro rozvod manželství. Občanský zákoník setrvává na dosavadních formách péče o nezletilé dítě, i když jejich obsah mírně mění. Mezi formy péče patří výlučná péče jednoho z rodičů, střídavá péče, společná péče, péče osobou odlišnou od rodičů.

Základem porozvodové péče je, s kým bude dítě po rozvodu žít ve společné domácnosti a zároveň, kdo z rodičů bude rozhodovat o běžných záležitostech dítěte. O tom, v jaké formě porozvodová péče bude fungovat rozhodují primárně rodiče. Dohodu rodičů schvaluje soud rozsudkem a neschválí jí tehdy, pokud je v rozporu s nejlepším zájmem dítěte. Za tímto účelem bere ohled na osobnost dítěte, citovou orientaci, zázemí, výchovné schopnosti rodičů, očekávanou stálost výchovného prostředí, kdo z rodičů o dítě dosud řádně pečoval a dbal na řádnou výchovu, jakož i u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje. Pokud nejsou bývalí partneři s to se dohodnout, rozhoduje o formě osobní péče soud. Ten rozhoduje se hlediskem k souhlasnému stanovisku rodičů, ale také vezme v úvahu vztah nezletilého dítěte k sourozencům, popřípadě k dalším osobám. Určit nejlepší formu osobní péče je velmi složitá a citlivá záležitost, ani jedna z forem nemůže nahradit dosavadní péči obou rodičů. Každý případ je do jisté míry individuální.

Téma, které je poněkud citlivé je nový partner nebo sourozenci v rodině. O tomto hovoří například Gilbert (2018). Uvádí, že nejvíce se vše komplikuje mezi nevlastními sestrami a bratry. Vyhodnocuje, že i v běžné rodině je toto soužití složité. Je třeba, aby rodiče uměli děti uklidnit, pochválit a zbavovat pocitů viny. Jen představa, že dítě musí po každém intervalu například střídavé péče znovu zaujmou své místo a obsadit své teritorium je náročná. Zmiňuje, že dítě potřebuje čas pro to, aby přijalo nové sourozence či nového partnera jednoho či obou svých rodičů.

Čáp (2017) uvádí, že pro rodiče po rozvodu je život bez partnera složitý. Nemá se s kým poradit, sdílet starosti, ale ani podělit o radost. I když si tuto variantu někteří rodiče vyberou, zejména pro blaho svého dítěte, jde o popření svých vlastních potřeb. Rizikem se v tomto případě může stát to, že rodič do role svého partnera pasuje své dítě, nadměrně jej rozmazluje či je rodič vůči svému dítěti příliš úzkostný. Čapek dále uvádí, že doplněná rodina nese možné pozitivní i negativní hlediska, které jsou však individuální. Příchodem nového dospělého do rodiny je velkou změnou. Dítě si zvyká na nového člověka, avšak jednoduché to nemá ani nově příchozí.

Matějček a Dytrych (1994) zmínili určité činitele, které mohou mít v situaci význam. Tyto faktory uvádí z různých hledisek:

- Na straně dítěte je rozhodující jeho věk, temperament a dosavadní zkušenost.
- Na straně biologického rodiče závisí jeho spokojenost, osobnost a vztah ke svému dítěti.
- Na straně nevlastního rodiče/nového partnera rozhoduje jeho osobnost, vztah k dětem, popřípadě zkušenost s vlastním dítětem.
- Dalším faktorem může být postoj širší rodiny a okolí, zde můžeme zařadit i přátele, kolegy.
- Dále závisí na době, která uplynula mezi rozchodem bývalých partnerů a příchodem partnera nového.

Na otázku, jaké porozvodové uspořádání je pro děti nejprospěšnější, lze odpovědět jen tak, že přes množství studií, které se této otázce věnovaly, neexistuje jednoznačná odpověď – je vždy třeba každý případ posuzovat individuálně, vyvarovat se jakékoli předpojatosti.

1.2.1 Manipulace rodiči

Všechny komplikované rozchody mají ale jednoho společného jmenovatele, a to je manipulování s dítětem. Děti jsou často zatahovány do porozvodových sporů. Toto se děje především proto, aby si bývalí partneri navzájem ubližovali. Neuvědomují si však ale to, že neubližují pouze sobě navzájem, ale také svým dětem. Samozřejmě to není ubližování záměrné, žádný rodič to nemyslí se svými dětmi zle. Plaňava (2000) uvádí několik způsobů manipulací, které používají rodiče při ovlivňování dětí po rozchodu.

- Vyhrožování a navozování strachu

- Vnucování nepravdivých zážitků (rodič vypráví dítěti skutečnosti, které jsou zkreslené či lživé)
- Přesvědčování dítěte (opakování skutečnosti, kterou dítě následně vezme za své)
- Nenápadné působení (jedná se o projevy bezmoci a lítosti)
- Formální slušnost, ale nic víc (tón hlasu či neverbální komunikace ukazuje, co si rodič opravdu myslí o tom druhém)

K tomuto tématu se pojí také pojem „syndrom zavrženého rodiče“. Tuto představu poprvé zmínil americký psychiatr Richard A. Gardner na počátku 80. let a definoval jej jako poruchu, která se projevuje tím, že dítě soustavně a neodůvodněně zlehčuje jednoho z rodičů. Jeho příčinou bývá zpravidla soustava faktorů, zejména však snahy jednoho rodiče pomluvit u dítěte rodiče druhého. Lze uvést symptomy, které se k syndromu zavrženého rodiče pojí a jsou jasně viditelné. Nastávají potíže při předávání dítěte, respektive s jeho nepředáváním. Dítě může mít narušené vztahy s rodinou jednoho rodiče. Dále jeden rodič může projevit snahu o zakazování podávání informací o dítěti v době, kdy jej má v péči druhému rodiči například od mateřské školy. Problémem se může stát také to, že nastane kolize jakékoli činnosti s tím, kdy se má dítě kontaktovat s rodičem, který jej v danou dobu nemá v péči.

Journal of Psychopatology předkládá studii, kde autoři Siracusano, A., Barone, Y., Lisi, Giulia., Niolu, Cinzia (2015) vysvětlují pojem syndromu zavrženého rodiče. Autoři považují za nezbytné lépe definovat tento syndrom k pomoci takto zasaženým rodičům. Opírali se o 28 článků a knih a cílem výzkumu bylo zjistit, která zjištění byla zveřejněna studie mohou být užitečné pro klinickou praxi zahrnující oba rodiče a děti. V závěru se autoři opírají o odbornou literaturu z oblasti psychologie, která dává ucelený pohled na tuto poruchu. Tato studie má pomoci při samotné praxi lidem, kteří se s touto poruchou setkají. Jak odborníkům, tak i lidem zasaženým.

2 STŘÍDAVÁ PÉČE Z POHLEDU PRÁVA

O střídavé péči hovořil už v roce 1996 Richard Warshak a definoval ji jako péči, kdy jsou rodiče oprávněni činit rozhodnutí v důležitých záležitostech týkajících se jejich dětí, ke kterým patří například léčba nebo vzdělávání.

Střídavá péče se do České republiky dostala v roce 1998 v novele zákona o rodině. Předtím český právní řád výslovně neumožňoval svěřit děti do střídavé péče rodičů. (Trávníček, 2015).

Střídavá péče svým obsahem spadá pod právo na rodinný život a nutno představit, že toto právo se týká všech subjektů čili rodičů a dětí, které však potřebují zvýšenou ochranu. Za tímto účelem byla přijata Úmluva o právech dítěte, která je významnou mezinárodní smlouvou vztahující se k dětem. Na druhou stranu, střídavá péče je však jedinou formou porozvodové péče o dítě, která naplňuje nárok stejného postavení obou rodičů.

Ukotvení střídavé péče v legislativě lze nalézt v § 907 Občanského zákoníku, který v prvním odstavci stanovuje možné způsoby péče o dítě po rozvodu. V druhém odstavci zmiňuje: *„Při rozhodování o svěření do péče soud rozhoduje tak, aby rozhodnutí odpovídalo zájmu dítěte. Soud přitom bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vloh a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje.“* Poslední, třetí odstavec shrnuje povinnost soudu dodržet právo obou rodičů na výchovu a péči o své dítě. Nelze jednoznačně označit nejdůležitější odstavec, soud musí zohledňovat obsah každého, k přihlídnutí na individuální případ.

2.1 Přístup ke střídavé péči u nás a v zahraničí

Každým rokem se navyšuje počet soudních řízení, ve kterých se projednává střídavá péče. Zvyšuje se také počet dětí, které byly do střídavé péče svěřeny. A toto neplatí jen v České republice, ale tento směr se dá označit jako celoevropský (Trávníček, 2015). Česká republika

se snaží zakotvit do svých právních řádů střídavou péči jako preferovanou formu porozvodové péče ačkoli tento návrh nebyl parlamentem přijat. Musíme však podotknout, že některé státy Evropy považují střídavou péči za nevhodnou. K těmto státům se řadí například Polsko, Maďarsko a Dánsko. V několika zemích je střídavá péče jako forma porozvodové péče normou zákona. V některých zemích se dokonce o střídavé péči hovoří jako o nejlepší možnosti péče po rozvodu.

Slovenská právní úprava umožňuje střídavou péči za podobných podmínek jako v České republice. Zajímavou záležitostí je především forma intervalu střídání. Jedná se o model 2 dny matka, 2 dny otec, 3 dny matka, 2 dny otec, 2 dny matka, 3 dny otec. Toto není v zákoně konkrétně uvedeno, význam tohoto typu střídání spočívá především ve spravedlivém rozdělení osobní péče mezi oba rodiče, u nichž dítě tráví stejný časový úsek. Tento způsob střídání ponechává ucelené víkendy, kdy je rodičům poskytnut dostatečný prostor pro trávení volného času s dítětem.

Střídavá péče se stala ve Švédsku normou pro uspořádání péče o děti po rozchodu rodičů. Rozměry střídavé péče oproti výhradní péči se zvětšila z 1% všech rozvedených párů v polovině 80-tých let ke 35-40% dnes. švédské opatrovnické zákony vycházejí ze snahy učinit rodinný život co nejvíce genderově vyrovnaný. Znamená to, že všichni rodiče, kteří se chtějí starat o své děti, se mohou podílet na výchově formou střídavé péče.

Podobnou situaci před rokem 2002 jako se odehrává v ČR řeší Francie. Uvádí se, že francouzské soudy využívali podobnou formu porozvodové péče jako je střídavá péče ještě před legislativním ukotvením. Francie v novele občanského zákoníku založilo střídavou péči na zkoušku. Po uplynutí této doby soud určil, zda se bude v této formě pokračovat nebo bude dítě svěřeno do výhradní péče. Návrh, aby střídavá péče byla preferována ani ve Francii dosud nebyl přijat (Trávníček, 2015).

Od roku 1995 se stala střídavá péče v Belgii běžnou. Závisí však na souhlasu rodičů a zásadou je zájem dítěte. Pokud rodiče nesouhlasí, poté je zájem dítěte zkoumán, soud se může opřít o expertní posouzení, to však nemusí být směrodatné.

Itálie taktéž hovoří o nejlepším zájmu dítěte. Zmiňuje však, že se nejlepší zájem dítěte a střídavá péče neshodují. I tak může soud rozhodnout o svěřením dítěte do střídavé péče.

Němečtí rodiče se také stále ještě mohou rozhodnout, jakou porozvodovou formu péče si zvolí. Mohou se rozhodnout i tak, že místo kratších intervalů zvolí delší časový úsek (Trávníček, 2015).

2.2 Střídavá péče – její pozitiva a negativa

„Někteří lidé vkládají ve střídavou péči naděje jako ve spravedlivé a nekonfliktní řešení. Takové, které umožní dítěti, aby bylo i nadále vychováváno otcem i matkou, a které pak rodiče donutí spolu (o dítěti) vstřícně komunikovat a z žádného z nich neudělají jen rodiče „svátečního““ (Novák, 2013).

Příznivci střídavé péče se odkazují na skutečnost, že se dítě rodí partnerům. Špaňhelová (2010) spatřuje výhodu střídavé péče z pohledu dítěte v tom, že není ochuzeno o subjektivní přístup každého rodiče k životním situacím. Vnímá, jak se staví k řešení problémů. Dítě žije u obou rodičů, není tedy ochuzeno o roli otce ani matky. Dítě bere informace od obou rodičů. Psycholog a soudní znalec Jiří Tyl, který patří k velkým obhájčům této formy porozvodové péče, pohlíží na střídavou péči jako na pokračování rodiny. Špaňhelová v další řadě spatřuje také výhodu směrem k rodičům. Ti si mohou organizovat své povinnosti a záliby podle toho, kdy mají dítě v péči. Novák, Průchová (2007) k tomuto bodu doplňují, že si rodič může v dobrém slova smyslu od povinností s péčí o dítě odpočinout. Hovoří zejména o předcházení rodičovské vyhaslosti.

Novák (2013) taktéž hovoří o střídavé péči jako o prevenci syndromu vyhoření. Rodičovství může být únavné, vyčerpávající a vykonáváno bez radosti.

Nelze však tento stav úplně idealizovat, je třeba si uvědomit, že tato forma porozvodové péče sebou nese i určitá negativa, která jsou však poměrně individuální. Kritici střídavé péče poukazují na to, že dětem v tomto případě chybí stálé prostředí. Odkazují se na fakt, že střídání bydlišť je pro děti únavné a náročné. Další negativní stranou může být, že je střídavá péče finančně náročná. Jako nevýhoda bývá uváděno, že rodiče často mají odlišný styl výchovy nebo mají na dítě rozdílné nároky, což se však děje i v úplných rodinách. Nevýhodou mohou být také rozdílné finanční prostředky. Námítkou proti střídavé péči může být to, že rodiče mají tendenci o dítě bojovat způsobem, kdy jej příliš rozmazlují a snaží se jej „koupit“ dárky.

Pomineme – li námitky, které vycházejí z konkrétních případů, musíme si tedy zejména uvědomit a určit, za co konkrétně může a nemůže střídavá péče. Těžko porovnáváme pozitiva a negativa, nelze zohledňovat hlediska z důvodu důležitosti. Často bývají hlediska zohledňována velice individuálně přímo rodiči. Kde mají problém jedni, nemusí jej mít jiní. Pokud se již stane, že se rodiče rozvedou, měli bychom se snažit spíše porovnávat střídavou péči a péči výhradní.

Jak je již zmíněno, jednoznačně převažují pozitiva nad negativy. Často je uváděn zobecňující názor, že hlavní výhody střídavé péče spočívají nejvíce v citové oblasti a nevýhody jsou spatřovány zejména v oblasti organizace, financí či technické stránky střídavé péče.

2.3 Obranné mechanismy v postoji ke střídavé péči

Existuje celá řada pohledů a postojů k odmítání střídavé péče, jak jsem již zmiňovala v minulé kapitole, zásadou pro tyto postoje je fakt, že jsou čistě individuální. Následující obranné mechanismy zmiňuje Novák (2013).

- Štěpení: Představa rodiče o tom, kdo je lepší pro výchovu dítěte. Rodič dává jasně najevo, že je ten „dobrý“ a druhý rodič „zlý“.
- Projekce: Zde se promítá část názorů rodiče do druhé osoby. Konkrétně tedy můžeme zmínit příklad, kdy si rodič myslí, že střídavá péče je zlá, tudíž je zlá i pro jeho dítě.
- Popření: Odmítání vlastních chyb, jakožto i kladů rodiče druhého.
- Represe: Rodič nevnímá možné důsledky svého chování.
- Idealizace sama sebe: Rodič se až nepřiměřeně kladně hodnotí.
- Racionalizace: Jedná se o rozumové vysvětlení něčeho iracionálního.
- Selektivní vnímání: Rodič vnímá pouze to, co se jemu osobně hodí, vše ostatní selektuje.
- Kyselé hrozny: Význam určitého řešení je zcela snižován.
- Intelektualizace: Rodič se snaží riziko zvládat tím, že si jej složitě vysvětluje. V rámci intelektualizace je využíváno jak selektivní vnímání, tak i kyselé hrozny.
- Kompenzace: Náhrada něčeho něčím, může být laděna jak pozitivně, tak negativně.
- Parakompenzace: Obracení pozornosti z důsledku nepřiměřené snahy kompenzace.
- Identifikace: Ztotožnění se s autoritou.
- Fixace: Přetrvávající reakce, i když se prokazuje její neúčelnost.
- Sublimace: Přesun nepříjemných motivů do akceptovatelné podoby.

3 DÍTĚ VE STŘÍDAVÉ PÉČI

Téma „dítě ve střídavé péči“ je skutečně námětem velmi zajímavým. Zapomíná se však na podstatnou stránku problému. A to na to, že většina dětí ve střídavé péči rodičů se vyvíjí v řádné osoby (Novák, Průchová, 2007).

Avšak zásadní podmínkou pro zdárný budoucí vývoj dítěte je nejlepší zájem dítěte. Charakteristiku „nejlepšího zájmu dítěte“ nelze jasně vymezit, avšak publikace Zájem dítěte v soudní praxi vymezuje tento termín z několika hledisek.

„Ke konkretizaci zásady nejlepšího zájmu dítěte dochází a má v praxi docházet s ohledem na specifika té které věci, ve vazbě na mnoho okolností a také přání a názor dítěte.“ (Radvanová, 2015).

Úřad pro mezinárodní ochranu dětí stanovil pojem „nejlepší zájem dítěte jako nedostatečný a nicneříkající. Proto pro potřeby vymezení této idey vznikla pracovní skupina složená ze zástupců každé z profesí – advokát, soudce, sociální pracovník, mediátor, psycholog atd. Cílem konference Zájem dítěte v soudní praxi, která se konala 17.9. 2015 bylo seznámit jednotlivé zástupce výše zmíněných profesí s tím, jak jednotliví odborníci vnímají, pracují a zohledňují zájem dítěte. (Cibusová, 2015)

Z psychologického hlediska je důležité, aby byl v praktických doporučeních respektován zejména vývojový rozměr. Z vývojové pohledu je předškolní věk dobou, kdy patří k důležitým úkolům zejména rozvoj sebekontroly, k čemuž rodiče mohou přispívat jasně stanovenými pravidly a hodnotami, které jsou pro rodinu významné. Další významný posun ve vývoji je přijetí sexuální a genderové role, které může být z hlediska sociálního učení velmi výrazným způsobem právě poznamenáno např. přítomností hostility a agrese. (Cibusová, 2015)

Státní zástupce zájem dítěte definuje takto: *„Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo každého dítěte na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj.“* (Cibusová, 2015)

Pediatr MUDr. František Schneiber dodává, že k pojmu nejlepší zájem dítěte se pojí slovo „prospěch“. *„Tou základní a první potřebou je, jak říkal prof. Matějček, potřeba dobře se narodit. Tedy jako žádané, chtěné, očekávané dítě do láskyplného rodinného prostředí.“*

Máme pak také potřeby, odpovídající danému věku či stupni vývoje dítěte, které nazýváme specifické vývojové potřeby.“

Z pohledu advokáta lze pouze o interpretační princip, vykládá ho vždy očima svého klienta a ten se snaží prosazovat v řízení.

V souvislosti se střídavou péčí hovoří „nejlepší zájem dítěte“ jasně. Je třeba zmínit, že právo dítěte vyjádřit svůj názor se mnohdy nemusí slučovat s jeho nejlepším zájmem.

Novák a Průchová (2007) vyjádřili určité předpoklady, které by měl soud zjišťovat. Bez těchto podmínek by střídavá péče v konkrétním případě měla být nevhodná. Prvním předpokladem je to, že by rodiče měli být schopni spolupracovat, střetávat se alespoň u předávání dítěte a vyslechnou si zmínku o druhém rodiči bez afektu. Důležité je, aby se touto podmínkou řídila i širší rodina. Další předpoklad pro tuto formu porozvodové péče je, že dítě musí být seznámeno s jádrem režimu a organizace střídavé péče. Následující předpoklad předkládá, že dítě musí mít u každého z rodičů zázemí a je vhodné, aby bydliště rodičů nebylo ve velké vzdálenosti od sebe. Další předpoklad volně navazuje na předchozí. Rodiče musí být schopni zajistit dítě finančně, ale i technicky.

Emery (2009) zmiňuje práva dětí, které se ocitnou v situaci po rozvodu rodičů. Doslova hovoří o tom, že dítě má právo milovat a být milované oběma rodiči bez pocitu viny nebo odsouzení. Má právo být chráněno před vzájemným hněvem rodičů. Právo nebýt zatahováno do rodičovského konfliktu zahrnující právo nebýt v roli posla vzkazů nebo toho, kdo poslouchá stížnosti rodičů na sebe navzájem. Dítě má právo nepreferovat rodiče před druhým a nenést jejich emocionální břemena. Má právo být přiměřeně předem informováno o důležitých změnách, které ovlivní jeho život. Samozřejmostí je podle Emeryho také právo na finanční zajištění a také na život, který se co nejvíce podobá tomu, když rodiče byli ještě spolu. Má právo na vyjádření citů a hlavě má nárok být dítětem.

3.1 Rozchod rodičů a dítě

V rozvodové situaci často přichází ke změnám v rodině, mění se organizace života rodiny, přehodnocuje se rozdělení rolí a může přijít ke změně citových vazeb. Všeobecně se rozchod rodičů považuje za ztrátovou situaci pro všechny aktéry.

Gabura (2012) hovoří o ztrátách psychologických, emocionálních, materiálních, ekonomických a společenských. Na druhé straně někteří lidé mohou chápat rozvod jako zisk. Jedná se zejména o zbavení se nechtěného partnera, získání individuální svobody, opuštění atmosféry

strachu a konfliktů. Tito rodiče si však neuvědomují, že tyto zisky mohou znamenat ztráty pro osoby ostatních členů rodiny.

Rozpad rodiny a rozvody jsou psychosociálně významné události. Psychologové poukazují na fakt, že zejména děti předškolního věku jsou rozpadem rodiny natolik ohroženi, že jim hrozí zhoršení duševního zdraví a riziko osobnostního vývoje (Jedlička, 2018).

Naopak Novák (2012) zmiňuje, že zcela jistě není zastáncem a stoupencem ziskových rozvodů, protože rozvod je vždy především ztráta. Zvláště ve vztahu k dětem.

Můžeme si všimnout, že obecně ve společnosti panuje tendence, dělat z dětí rozvedených rodičů znevýhodněné, až handicapované jedince. Pro kterékoli dítě bez ohledu na pohlaví představuje rozvod jednoduše hrozbu. Jedná se totiž o rozpad rodiny, o rozpad vztahu mezi lidmi, které jsou pro něj v životě nejdůležitější. Dítě bývá chtě nechtě nuceno, aby se přiklonilo k jednomu rodiči, což je pro něj takový požadavek, který je pro dítě stresující. Vždyť jak si má vybrat pouze jednoho, když do této doby žilo s oběma. „*Tím se poškozuje jak vztah ke klíčovému dospělému, tak i pocit vlastní hodnoty dítěte.*“ (Matoušek, 2015).

Žádná situace s rozvodem není totožná a jaký dopad bude mít rozpad rodiny na dítě velmi závisí na vyspělosti rodičů stejně jako na vyspělosti dětí. Není nutné s dítětem probírat příčiny rozvodu či rozchodu. Důležité však je, že rodiče dětem řeknou o rozvodu co nejdříve, zejména ještě předtím, než se jeden z rodičů odstěhuje. Děti ze situace většinou poznají, že se jim rodiče chystají sdělit něco zásadního (Coloroso, 2008).

S tímto tvrzením souhlasí Mertin (2015) a dodává, že hrozí nebezpečí, pokud dítěti podá tuto informaci někdo jiný v podobě, která nemusí odpovídat reálné situaci. K této tématice se vrací i Novák a Průchová (2007) a dodávají, že informace o rozchodu by měly obsahovat následující prvky: Rozvod je důsledkem toho, že partneri již spolu nechtějí být čili to není vina dětí. Oba rodiče své dítě milují, jejich rozchod na tomto faktu nic nemění a je třeba dětem říci, že rozchod je trvalý. Důležité je, aby rozvod nebyl zlehčován, zároveň však chybou je, že se rozpad rodiny podceňuje.

Je možné, aby střídavá péče fungovala pouze za předpokladu, že bývalí partneri spolu budou komunikovat a spolupracovat. Negativní dopad na tuto vzniklou situaci může mít rodičovský konflikt. Psychologové se shodují na tom, že střídavá péče nemá dobré výsledky, pokud jsou bývalí partneri ve vzájemném konfliktu (Pavlát, 2012).

Špaňhelová (2010) uvádí obecná pravidla pro dítě a rodiče po jejich rozchodu.

Základem je pravdivá a otevřená komunikace, což znamená, že se dítě může zeptat na cokoli, co ho zajímá. Děti jsou inteligentní a ve většině případech minimálně tuší, že se v rodině něco děje, proto je nejlepší s dítětem mluvit. Ideálně by tak měli učinit oba rodiče. Je třeba, aby rodiče nedopustili, aby si dítě v hlavě vytvořilo mylnou myšlenku nebo něco, co ve finále není pravdivé.

Je třeba sledovat nestandardní projevy dítěte. Často je právě příčinou například hádka rodičů. Na takové projevy by rodiče neměli reagovat kritikou či trestem. To by mohlo dítě utvrdit v tom, že poté nebude chtít s rodičem komunikovat i v běžných případech.

Často si neuvědomujeme, že se může nastat situace z předchozího bodu. Dítě se zatvrdí a nebude se chtít svěřovat, komunikovat. Rodiče tomuto musí zabránit nejnáze tak, že shrnou situaci a řeknou mu, co si myslí a jak danou situaci vnímají.

Dítě není vinné, že se rodiče rozcházejí. Alespoň ve většině případech. Situaci mají v rukou vždy rodiče, to oni by se mělo snažit situaci napravit, korigovat. Pokud by vinili dítě, šlo by pouze o zástupný problém, kdy rodič nedokáže přiznat svoji vinu a zodpovědnost.

Často se diskutuje o tom, v jaké věku je dítě schopno přijmout skutečnost střídavé péče. Matějček a Dytrych (1994) zmiňují, že neexistuje věkové období dítěte, kdy by dítě rozvozem rodičů netrpělo. Upozorňují na fakt, že každé dítě v různém věkovém období reaguje jinak.

3.2 Projevy a reakce dítěte na situace spojené se střídavou péčí

Projevy dětí ve střídavé péči jsou různé a je lze jen těžko charakterizovat obecnými znaky. Ovlivňují je různé faktory, například věk dítěte, ve kterém se rodiče rozejdou, temperament a charakter dítěte, vlastnosti dítěte a také to, jak se z minulosti naučili bojovat s překážkami a obtížemi, jak se jim za pomoci dospělých dokázalo postavit nebo vztahy mezi rodiči (Špaňhelová, 2010).

Řada českých i zahraničních autorů popsala možné reakce dítěte na nastalou situaci, avšak někteří se shodují, že zásadní a záporný vliv může mít stres ještě předtím, než dítě přijde na svět tím, že ovlivní vývoj plodu. U dítěte v prenatálním období ovlivňuje stres zejména vývoj plodu, hrozí následně i předčasný porod. Novák (2007) uvádí, že dítě může mít nízkou porodní hmotnost, problémy s příjmem potravy, spánkem či vývojovým opožděním. Děti

v tomto věku samozřejmě rozpad rodiny nechápu. Co ovšem vnímají a na co reagují je emoční vypětí rodičů. Rozpad rodiny znamená změna a děti v raném věku touží po stálých podmínkách a rituálech. Rozchod rodičů však přináší opak. Dítě ve věku dvou let stále ještě nastalou situaci nechápe, má ale již strach z opuštění rodiči. Od třetího roku života dítěte se zátěž násobí. Výrazný je pocit ztráty.

Běžnou reakcí na rozpad rodiny jsou podle Matouška (2015) smutek, pocit vlastní viny za rozchod rodičů, poruchy spánku a soustředění, zlobení a různé psychosomatické potíže.

Reakce na spory mezi bývalými partnery může být různá a v mnoha situacích jsou určitým obranným mechanismem. Tehdy chce dítě upozornit na něco, co není v pořádku, co není standartní. Často tyto reakce mají většinou psychosomatický charakter. Nemůžeme říci, že každé dítě projde následujícími stavy, ale mohou nastat reakce, které signalizují, že se něco děje. Lze ale dítěti pomoci, aby do těchto stavů nepřicházelo nebo aby se toto dělo jen velmi omezeně.

Lež je jednou z možných reakcí na stres způsobený rozchodem rodičů. Ve většině případů na sebe dítě chce upozornit a tím i někoho zranit. Jeho cílem je, aby se rodič o lži dozvěděl a jednal. Dítě si však neuvědomuje, že prvotní reakce rodiče bude negativní. Lež je často projevem toho, že dítě utíká do situace, kterou si jednoduše vymyslí. Jakmile se rodič o lži dozví, je třeba reagovat. Kolem lži by se neměl zbytečně dělat povyk, spíše by se měl rodič zaměřit na to, aby dítěti vysvětlil situaci a řekl, jaká je skutečnost. Nejlepší variantou je to, aby u této situace byli přítomní oba rodiče a shodli se na tvrzení.

Stává se, že se u dětí v tomto stavu objevují noční děsy. *Je to stav dítěte, který se objevuje cca od 8. měsíce věku do konce mladšího školního věku – cca 11 let.* (Špaňhelová, 2010). Dítě v noci křičí často až útržkovitá slova, která v podstatě nedávají smysl. Může se zdát, že je dítě vzhůru, ale není tomu tak. Tento stav je natolik intenzivní, že dítě si není schopno vzpomenout, co se mu zdálo a uklidnění rodičem je obtížnější, protože prožitek dítěte je hlubší než u noční můry.

V některých případech pozoruje rodič u dítěte zvýšenou lhostejnost nebo naopak má pocit viny. Záleží na temperamentu a charakteru dítěte, citlivější dítě může mít sklony přisuzovat vinu sobě. Stane se, že dítě popírá vzniklou situaci a ujišťuje nejen sebe, ale také okolí, že je vše v pořádku.

Speciálním projevem na stres mohou být somatické reakce. Dítě si stěžuje na bolest břicha, hlavy, aj. S napětím může reagovat také pomočováním. Tyto projevy následují po tom,

jakmile se stane něco, co má vliv na psychiku dítěte. Tímto projevem dává najevo, že má strach a jsou typické pro děti předškolního věku. V určitých okamžicích dítě reaguje na rozpor mezi rodiči koktáním. Dítě nedokáže zátěž ventilovat jinak, proto dochází k zadrhávání v řeči. K somatickým projevům zařazujeme i nechutenství (Špaňhelová, 2010).

Pro správné pochopení těchto reakcí je třeba si uvědomit, s jakým druhem stresu se děti aktuálně vypořádávají. Zdroje psychologického stresu se od stresů dospělého zásadně liší. Je třeba si uvědomit, že některé děti jsou citlivější a situace, jako je například rozvod rodičů, nebo hádky při rozvodu mohou tyto děti zcela vyvést z míry, zatímco na jiné děti to takový dosah mít nemusí.

„Děti se naštěstí se stresem umí vypořádávat velmi dobře, a to pomocí základních mechanismů: mluvením, symbolickou hrou, smíchem a pláčem a záchvaty vzteku.“ (Solterová, 2016).

Jak dospělí, tak i děti začnou mluvit o tom, co je trápí, pokud je poblíž někdo, kdo je ochoten naslouchat. Faktem však je, že čím je dítě mladší, tím méně tuto možnost vyhledává. To však může suplovat zejména symbolická hra, která se objevuje u dítěte zhruba kolem druhého věku života (Thorová, 2015). *„Děti se často pomocí symbolické hry vyrovnávají s konkrétními traumatickými zážitky.“* (Solterová, 2016).

Mechanismus v podobě smíchu se u dětí začíná objevovat již v raném dětství, využívání jako prostředek stresu kolem pátého věku života (Matějček, Pokorná, 20016). Dalším, neméně důležitým mechanismem je však pláč a záchvaty vzteku. Je pro děti zcela přirozenou činností k odplavení tohoto projevu. Solterová (2016) uvádí, že se lidé mylně domnívají, že pláč je nežádoucí projev stresové situace. Uvádí také, že existují další, tišší a nenápadnější projevy, které ovšem jsou neméně důležité, a to je například zívání, třas nebo pocení.

Obranným mechanismem se může stát také to, že dítě najednou nezná hranice, využívá svůj hněv a následek může být i demonstrativní ubližování sobě nebo druhým. Naopak u některých dětí se může objevit zvýšená ukázněnost. V těchto situacích má dítě pocit, že tímto může napravit vzniklou situaci mezi rodiči.

Novák (2012) uvádí další obranné mechanismy, s nimiž je možné setkat se u dítěte ve střídavé péči. Při racionalizaci jde o pokus dítěte hledat logické odůvodnění neodůvodnitelného, zahalit nežádoucí podněty akceptovatelnějšími. Při projekci hovoří o promítání vnímání věcí v souladu s vlastními potřebami. U represe jde o snahu zbavit se určité představy – jsou tak potlačovány. Identifikace umožňuje ztotožnění se s něčím nebo někým, ke komu chce

v tomto případě dítě patřit. Při regresi se dítě vrací k dřívějším formám reagování. V dlouhodobé frustrující situaci může dítě rezignovat na uspokojení vlastních potřeb, protože je začne považovat za bezpředmětné. Dítě si pomocí zkreslení přetvoří vnější realitu, aby se přizpůsobila jeho potřebám. Dítě využívá také altruismu, což znamená, že se zříká jednoho rodiče pro prospěch druhého, aby ho podpořilo. Dítě často přebírá různé role, za které je akceptováno nebo odměněno, pokud splní její požadavky. Dále se snaží situaci zlehčovat či upoutat na sebe pozornost. Typickým může být také to, že reaguje opačně, než se očekává nebo je v dané situaci vhodné. Často uniká od dané situace nebo přehnaně reaguje na podněty spjaté se situací.

Je třeba, aby si rodič uvědomil, zda jsou tyto projevy spjaté se situací v rodině. Dítěti lze pomoci, vyžaduje to však spolupráci obou rodičů, zvláště aby se shodli na stejném tvrzení a byli jednotní. Měli by s dítětem mluvit přiměřeně jeho věku a konkrétně.

3.2.1 Úsilí dětí o znovuoobnovení rodiny a manipulace rodiči

Děti se v mnohých případech s rozpadem rodiny nechtějí smířit. Nalhávají si, že nastalá situace není tak zlá a může se stát, že se budou snažit dát rodiče zase dohromady. Někdy tyto snahy nevymizí ani tehdy, když už rodič má nového partnera. Děti zásadně mohou odmítat přijmout skutečnost, že se situace s rozpadem rodiny uklidnila a jednoduše chtějí rodinu zpět. Snahy o sblížení rodičů se mohou projevovat u dítěte i psychosomatickými problémy.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

Záměrem výzkumu bylo prozkoumat jednu z forem porozvodové péče, a to střídavou péči pohledem dětí předškolního věku. Výzkum byl realizován pomocí interview s dětmi předškolního věku. Tato část práce předkládá pohled dětí na střídavou péči a zaměřuje se na to, jak děti vnímají vztah rodičů po rozvodu nebo rozchodu a jak chápou své zázemí.

4.1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Hlavním cílem výzkumu je popsat, jak děti předškolního věku vnímají střídavou péči.

Z interview s dětmi vyvstaly okolnosti, kvůli kterým jsem se rozhodla stanovit si další dva dílčí cíle:

- Odhalit, jak děti předškolního věku vnímají vztah rodičů po rozvodu či rozchodu.
- Popsat, jak děti předškolního věku vnímají své zázemí.

Hlavní výzkumná otázka zní: Jak děti předškolního věku vnímají střídavou péči?

Dílčí výzkumné otázky:

- Jak děti předškolního věku vnímají vztah rodičů po rozvodu či rozchodu?
- Jak děti předškolního věku vnímají své zázemí v rodině?

4.2 Vstup do terénu a proces sběru dat

Po domluvě s mateřskou školou, do které dítě předškolního věku ve střídavé péči docházelo jsem si sjednala schůzku nejdříve s ředitelkou. Domluvila jsem si s ní podmínky toho, jak bude celý proces sběru dat probíhat, seznámila jsem ji se všemi náležitostmi a doptala se na některé konkrétní záležitosti, které by mi mohly pomoci při rozhovoru s dítětem. Následně jsem vstoupila do třídy, ve které měl rozhovor probíhat. Poprosila jsem učitelku, zda taktéž nemá určité doplňující informace o dítěti, které by mi mohly být nápomocny se započatím rozhovoru. Následně jsem již kontaktovala samotné dítě.

Okruhem pro navázání kontaktu jsem si zvolila strategii neznalosti prostředí třídy a poprosila jsem dítě, aby mě s chodem třídy seznámilo. Ve všech případech se mi podařilo lehce navázat kontakt, žádné dítě se nestránilo, naopak ve většině případech dítě projevilo zájem komunikovat se mnou samo.

Prvním okruhem samotného interview bylo seznámit se s dítětem pro prohloubení důvěry. Tématem byla oblíbená hračka v mateřské škole a doma. Děti měly k tomuto tématu mnoho poznámek a z něj jsem již vyházela intuitivně dále. Jelikož cílem bylo popsat zázemí jak rodinné, tak společenské a emoce dětí, rozhodla jsem se využít aktuálního tématu „Vánoce“. Toto téma je pro děti natolik atraktivní, že nebyl problém dozvědět se informace spojené s jejich vlastními tradicemi a chodem domácnosti v tomto období. Jevilo se mi i dostatečně osobní, abych mohla získat potřebná sdělení.

Bylo samozřejmostí, že se děti odklonily od tématu, bylo potřeba intuitivně zareagovat, avšak nechat děti dopovědět všechny myšlenky, které následně však byly prospěšné pro sběr dat a doplnily vlastně samotný cílený rozhovor.

Ve čtyřech případech jsem konkrétní mateřskou školu navštívila dvakrát pro ucelení informací. Zejména kvůli tomu, že jsem narušila organizaci a chod třídy (i přes domluvenou návštěvu s učitelkou).

Nedá se globálně říci, jak dlouho trvalo jedno interview, nechtěla jsem však děti zatěžovat déle než 10 minut.

Samotné rozhovory s dětmi probíhaly od prosince 2018 do února 2019. Dodatečně jsem dvě interview získala v době března 2019.

4.3 Výzkumný vzorek

Pro sběr dat bylo nutné kontaktovat co nejvíce mateřských škol s cílem zjistit, zda do některé nedochází dítě, které je ve střídavé péči. Toto započalo v srpnu roku 2018. Emailem jsem kontaktovala celkem 82 státních mateřských škol ve Zlínském kraji z oblasti Zlínska, Uherskohradištska, Vsetínska a Kroměřížska s dotazem, zda do konkrétní mateřské školy dochází dítě, které je ve střídavé péči.

Následoval výběr mateřských škol, které odpověděly kladně. Komunikace již poté probíhala s 27 mateřskými školami stále po internetu. Po redukci zbylo 13 mateřských škol, které jsem poprosila o spolupráci s rodiči. Čtyři rodiče spolupráci na výzkumu odmítli, devíti rodičům jsem rozeslala písemný souhlas s rozhovorem s dítětem. Souhlasy jsem sbírala od září 2018 do prosince 2018.

Výzkumný vzorek tvořilo 11 dětí ve střídavé péči ze státních mateřských škol ve Zlínském kraji. Jednalo se o vzorek zvolený záměrným výběrem.

Dítě	Pohlaví	Věk	Ve střídavé péči od...
1.	chlapec	5 let	dvou let
2.	chlapec	4 roky	čtyř let
3.	dívka	4 roky	tří let
4.	chlapec	5 let	čtyř let
5.	dívka	4 roky	tří let
6.	chlapec	4 roky	tří let
7.	dívka	5 let	čtyř let
8.	dívka	5 let	čtyř let
9.	chlapec	4 roky	tří let
10.	chlapec	5 let	dvou let
11.	chlapec	6 let	čtyř let

Tabulka č. 1 Výzkumný vzorek

Problém shledávám v neznalosti forem porozvodové péče. Oslovené ředitelky a učitelky mateřských škol nerozlišovaly rozdíly mezi výhradní a střídavou péčí. Podle slov některých učitelek je každá péče, kde se dítě střídá (byť v jakémkoli intervalu) péče střídavá. Výhradní péči vnímají jako péči jednoho rodiče, kdy druhý rodič se neangažuje ve výchově vůbec. Na tuto skutečnost jsem přišla až poté, co jeden z rodičů při podpisu souhlasu zjistil, že se jedná o rozhovor s dítětem ve střídavé péči a učitelku na tento fakt upozornil. A při druhém rozhovoru, kdy jsem zjistila od dítěte, že je ve výhradní péči matky. Následovalo tedy ujištění od všech od všech mateřských škol, ze kterých přišla kladná odpověď, že konkrétní dítě je ve střídavé péči, což prodloužilo dobu samotného výzkumu.

4.4 Metoda sběru a zpracování dat

Před výzkumem byla zvolena kvalitativní výzkumná orientace, od které se následně odvíjela využitá výzkumná metoda, kterou bylo interview s dětmi předškolního věku. Jednalo se o rozhovor orientován na problém, kdy jsem využila tři typů otázek, a to sondující otázky,

kteřé měly za úkol otevřít rozhovor, dále návodné otázky, které svým obsahem stanovily rámeč problému a otázky ad-hoc, které vznikaly neplánovaně, avšak jejich obsah pomohl k dotvoření celkového rozhovoru (Maňák, Švec, 2004). V rámci interview jsem využila i dětskou kresbu, která se stala pomocníkem při prvotním navazování kontaktu a rozvíjela dále rozhovor.

Rozhovory probíhaly v období Vánoc, proto jsem i tohoto tématu využila.

Rozhovory jsem si nahrála na diktafon v mobilním telefonu. Záznam jsem převedla do počítače a následně vytvářela transkript, kdy mi velkou pomocí bylo sepisovat jej velkým písmem pro možnost psaní poznámek a vyznačování kódů. Následně jsem si z kódů vytvořila několik kategorií, které jsem nakonec kvůli přehlednosti rozdělila dále do subkategorií.

4.5 Limity výzkumu

Zásadním limitem výzkumu shledávám skutečnost, že výzkumu se zúčastnily pouze děti, od jejichž rodičů jsem získala souhlas s provedením rozhovoru. Dá se předpokládat, že rodinné zázemí těchto dětí je dobré. Myslíme si, že toto zásadně ovlivnilo výsledek výzkumu.

Za další limit považuji regionálnost. Ačkoli snaha o pokrytí všech regionů Zlínského kraje proběhla, rozhovoru se neúčastnily děti ze všech regionů.

Posledním limitem shledávám skutečnost, že dětí nemusí umět posoudit situaci, ve které se nachází.

5 INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT

Následující tři tabulky shrnují významové kategorie získané z analýzy dat. Pro subkategorie jsem se rozhodla z důvodu přehlednosti, protože některé kódy se vyznačovaly podobným obsahem.

1. Emoce dítěte		
Subkategorie	Kód	Příklad subkategorie
Stesk po rodiči	Smutek, pláč, lítost	<i>„Někdy je mi smutno po mamce...“</i>
Smíření	Samozřejmost rozdělení rodičů, pochopení situace	<i>„To tak máme, že jednou jsem u mamky a pak zas u tatky.“</i>
Budoucí přání	Prosba, touha dítěte	<i>„...no a proto bych chtěl, abych zase bydlel s mamkou a tatkou spolu.“</i>
Upřednostnění rodiče	Volba rodiče, výběr	<i>„Radši jsem u táty, ten tam má Roníka.“</i>

Tabulka č. 2: Významové kategorie č.1

2. Dítě uprostřed dění		
Subkategorie	Kód	Příklad subkategorie
Nová rodina	Noví partneři, sourozenci	<i>„...byli jsme tam se Soňou...“, „...a máme doma miminko a já jsem teď už velká sestra.“</i>
Vztah rodičů	Přátelství, „nepřátelství“, komunikace rodičů	<i>„...mají se rádi, vždycky si mávají.“, „Nesedli si vedle sebe.“</i>

Tabulka č. 3: Významové kategorie č.2

3. Mezi dvěma světy		
Subkategorie	Kód	Příklad subkategorie
Hmotné zázemí	Vybavení, materiální zabezpečení, předměty denní potřeby, dárky	<i>„...protože jsem je (brusle) u mamky neměla, tak mi je koupila.“, „...jo, u tatky mám (pokojíček), ale u mámy spinkám v posteli s maminkou.“</i>
Prožívám to dvakrát	Oslavy, životní události, události běžného života, zážitky	<i>„...no ale u tatínka byl Ježíšek taky.“</i>

Tabulka č. 4: Významové kategorie č.3

5.1 Emoce dítěte

V rámci této kategorie děti vyjadřovaly svoji představu o tom, jak ovlivňuje jejich pohled na střídavou péči v oblasti emocí. Emoce dětí v předškolním věku se projevují již větší stabilitou než ve věku nižším, ovšem prožitky jsou stále intenzivní a rychlé změny emocí jsou pravidlem. Můžeme to nazvat jako labilita emocí.

Dítě č. 1: „Včera jsem moc plakal. A bylo mi smutno po tatínkovi. Ted' si vezmu tu žlutou pastelku, jo? To bude krásné.“

Emoce se u předškolních dětí vyznačují paradoxem, že navenek jsou emoce často silné a v nitru slabší.

5.1.1 Stesk po rodiči

Název subkategorie jasně nese její myšlenku. Myslím si, že doba, kdy tráví děti u jednoho rodiče je doprovázena občasným smutkem po rodiči druhém. Toto tvrzení vychází z výpovědi dětí. Stesk je normální a není to nic zvláštního. Děti však stesk prožívají intenzivněji, ale většinou po kratší dobu. Na dítě může smutek padnout opakovaně i ve stejnou dobu. Myslím si, že to ale neznamená, že trpí.

Dítě č. 1: „Někdy je mi smutno po mamce, když se večer dívám na pohádku.“

Dítě si uvědomuje, že rozdělení rodičů ačkoli je smutné, bylo nevyhnutelné.

R: „Takže ty jsi chvíli u mamky a chvíli u tatky.“

Dítě č 7: „Jo, my se tak střídáme, aby jim nebylo smutno.“

R: „Aha, tak už to chápu. To pak není smutno ani tobě, že?“

Dítě č 7: „Není. Akorát někdy plaču po mamce.“

R: „Kdy?“

Dítě č 7: „No někdy večer. Ale pak i někdy po tatkově.“

5.1.2 Smíření

Subkategorie smíření označuje stav dítěte, kdy je se situací rozdělení rodičů smířeno. Děti jsou v mnoha případech postaveny před hotovou věc. Rodiče často mají pocit, že tuto situaci nezvládnou, avšak děti jsou nesmírně přizpůsobivé a přijmou za své prakticky cokoli, co jim rodiče předloží. Zejména proto, že věří, že rodiče nejlépe vědí, co je pro ně dobré.

Dítě č. 7: *„To tak máme, že jednou jsem u mamky a pak zas u tatky.“*

Dítě č. 6: *„My jsme si to domluvili, protože mamka a tatka už spolu nebydlí, tak já chodím jednou za mamkou a pak zase za tatkou, aby jim nebylo smutno.“*

Dítě č. 11: *„Ale já jsem je (Vánoce) měl první s mamkou a pak s tatkou, ale to mi nevadilo, protože to tak je, my se totiž střídáme.“*

5.1.3 Budoucí přání

V rozhovorech se objevovalo sdělení, kdy děti sice uznávaly, že jejich rodiče již nejsou spolu, ale projevily se snahy o znovuoobnovení rodiny. Podle mého se jednalo o stav, kdy děti věděly, že to již není možné, avšak doba, kterou trávili všichni společně v nich zachovala natolik radostné vzpomínky, že by je chtěly vrátit.

Dítě č. 11: *„My jsme jezdili na Pustevny a teď už nejezdíme, no a proto bych chtěl, abych zase bydlel s mamkou a tatkou spolu.“*

Dítě č. 9: *„To bych chtěla, bydlet dohromady, ale už to nejde, protože maminka má Kamila.“*

„Dítě bolestně touží po jednotě rodičů. Každý rozkol mu projíždí srdcem jako nůž, cítí se tažené tu na jednu, tu na druhou, ztrácí svoji vnitřní rovnováhu a nemůže v sobě najít klid. Jeho zoufalé pokusy urovnat poměry mezi otcem a matkou žalostně ztroskotají.“ (Prekop, 2010).

Poměrně zajímavě se přání dítěte č. 8 promítlo v kresbě. Tématem kresby jsou Vánoce, a dívka znázornila sebe, otce, matku a babičku (z matčiny strany). Předtím však uvedla to, že ví, že matka s otcem nežije, ale jednoduše si přála mít ho na obrázku, potažmo být i s ním o Vánocích.

Dítě č. 8: *„No to jsem já, tatínek, maminka a babička.“*

R.: *„To jste museli mít krásné Vánoce. A co jste dělali při čekání na Ježíška?“*

Dítě č. 8: *„No tatka tam vlastně nebyl, ale já bych chtěla.“*

Obrázek č. 1: Kresba dítěte č. 8

5.1.4 Upřednostnění rodiče

Subkategorie „upřednostnění rodiče“ vysvětluje, že některé děti mohou tíhnout k jednomu rodiči. I v rozhovorech se stávalo, že děti preferují jednoho z rodičů v určité situaci. Musím však podotknout, že děti tyto situace následně pak omlouvaly tím, že druhého rodiče mají rádi stejně.

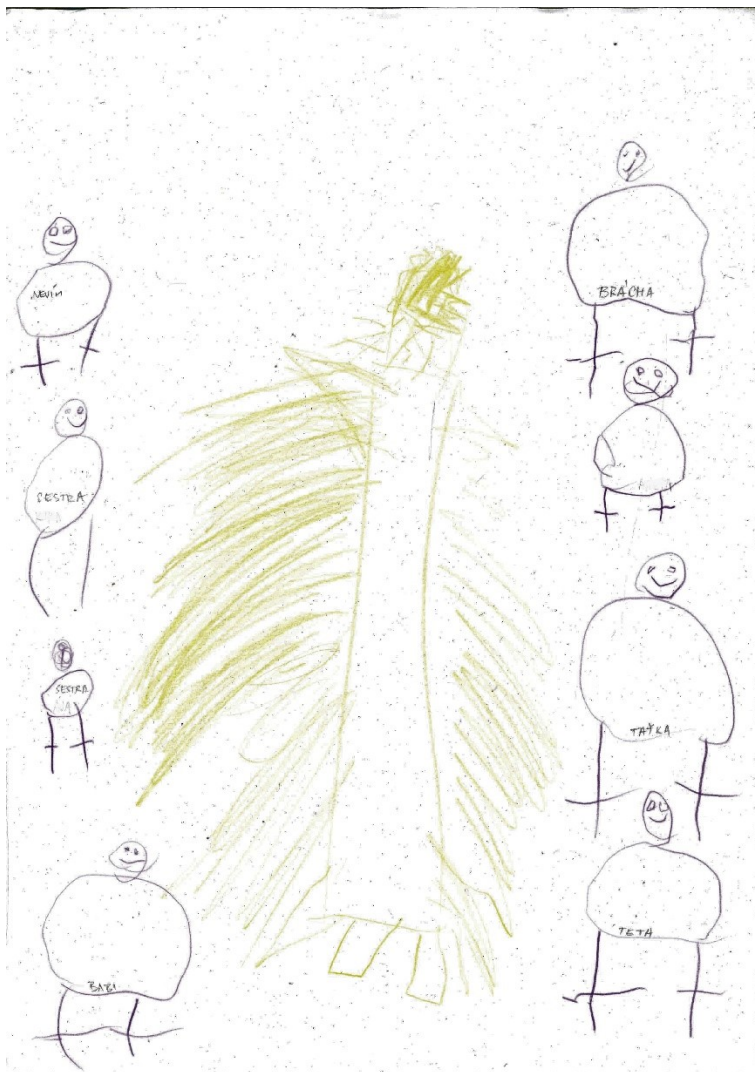
Dítě č. 5: „*Mamka má lepší auto, radši jezdím na s ní, protože tam mám tablet. Ale tatka zase líp jezdí.*“

Chtěla jsem také poukázat na možnost, že po rozchodu rodičů může jeden z nich účelně manipulovat dítě proti rodiči druhému.

Dítě č. 10: „*Radši jsem u táty, ten tam má Roníka.*“

Pouze jedenkrát nastala situace, kdy dítě v kresbě promítlo pouze situaci a dobu Vánoc s jedním rodičem. Zdůrazňovalo, že při této příležitosti se setkali všichni členové rodiny (z otcovy strany).

Dítě č. 5: „U tatky to bylo nejlepší.“

Obrázek č. 2: Kresba dítěte č. 5

5.2 Dítě uprostřed dění

Kategorie dítě uprostřed dění v sobě pojí dvě témata. Jedním z nich je nová rodina a druhé vztah rodičů po rozvodu. Osobně si myslí, že právě tato témata jsou stěžejní pro vytvoření pohledu a názoru na situaci, ve které se dítě nachází. Jsou zde zahrnuty situace, které značně mohou ovlivnit dítě.

5.2.1 Nová rodina

Matějček a Dytrych (1994) hovoří o stresu při příchodu nového partnera jednoho z rodičů. Zmiňuje, že je často až nuceno seznamovat se s nimi a vytvořit si láskyplný vztah. To může vést až k zmatenému chápání lidských vztahů. „Příchod nového vychovatele do rodiny, ať

už v jakékoli právní formě, znamená vždy vážný zásah do rodinného systému.“ (Matějček, Dytrych, 1994).

Matějček a Dytrych (1994) zmiňují také několik faktorů, které mohou hrát roli při vstupu do života dítěte nového partnera jednoho z rodičů. K těmto faktorům řadí pohlaví, věk dětí, jejich povaha a zkušenost, spokojenost matky, osobnost matky a její předchozí vztah k dětem, osobnost matčina nového partnera a jeho vztah k jejím dětem, doba, která uplynula od rozvodu do příchodu nového partnera do rodiny, existence vlastního otce, jeho osobnost, jeho vztah k dětem a k jejich vlastní matce.

Noví partneři rodičů zapojeni do výchovy dítěte mohou mít velký pozitivní podíl na srovnání dítěte se vzniklou situací spojenou se střídavou péčí (Emery, 2009).

Prekopová (2008) zmiňuje, že dítě touží po přehledných strukturách. Rádo akceptuje nové sourozence i partnery svých rodičů. Pokud je dítě přijímáno a milováno, akceptuje i ty nejsložitější rodinné poměry.

Dítě č. 6 uvádí, že se otci a jeho nové partnerce narodilo dítě a tím se stává sourozencem. Z rozhovoru dále vyplynulo, že jej přítelkyně otce aktivně zapojuje o péči o nově narozené dítě a tím získává novou, potřebou roli v rodině.

Dítě č. 6: *„Mám Kubíka, to je miminko.“*

R: *„A čím to je miminko?“*

Dítě č. 6: *„No moje a taky se mnou bydlí.“*

Z rozhovorů vyplynulo, že minimálně jeden rodič již má fungující vztah s druhým partnerem. V následujícím příkladu hodnotí dítě vztah s novou přítelkyní kladně. Dítě přítelkyni otce bere jako samozřejmou část života, kdy je s otcem.

Dítě č 7: *„Né, u tatky morče nemám, on bývá se Petruškou. Takže mu smutno není.“*

R: *„Ale to vůbec nevím, kdo je Petruška. Snad nějaké zvířátko?“*

Dítě č 7: (smích) *„Né, to je holka přece. Ona tam taky bydlí.“*

R: *„Petruška je dospělá?“*

Dítě č 7: *„Jo, protože to je tatková holka totiž.“*

R: *„Takže oni spolu bydlí a mají se rádi?“*

Dítě č 7: „*Jo, ale s mamkou už se nemají rádi. Proto se teď má rád s Petruškou.*“

R: „*Ty té tatkové holce taky pěkně říkáš, Petruška. To asi musí být moc hodná holka.*“

Dítě č 7: „*Jo.*“

Doklad o tom, že dítě přijme nového partnera rodiče může být také to, že jej bude nazývat stejně, jako rodiče biologického, tedy matka, otec. V jednom rozhovoru jsem se dosti ztrácela, protože dítě naznačilo, že má dva tatínky. Pro snadnější orientaci mi je později dítě označilo podle příjmení čili táta Ba... a táta Ho....

Dítě č. 9: „*No to jsem já, máma, táta a brácha a ségra.*“

R: „*Však prý byl táta na horách?*“

Dítě č. 9: „*No tátu Ho... ale myslím.*“

R: „*Aha dobře, ale proč je zády?*“

Dítě č. 9: „*Protože dává mámě pusy.*“

Obrázek č. 3: Kresba dítěte č. 9

5.2.2 Vztah rodičů

Matějček a Dytrych (1994) se blíže věnuje vztahům rodičů po rozvodu. Situace po rozchodu rodičů svádí k popouzení rodiče proti druhému. K dítěti, kterému se dostanou lži či zkreslené informace se dostává do role, která mu nepřísluší. Stává se tak soudcem svých rodičů. Hodnoty i vlastní zdravé sebevědomí dítěte mohou rodiče podpořit, pokud budou vést své děti k tomu, aby měli dobré mínění o druhém rodiči. Nestačí o rodiči nemluvit vůbec, je důležité, aby dítě vědělo, že se rodiče i nadále respektují.

Dětské výpovědi se poměrně lišily. Předpokladem by bylo, že rozvedení rodiče spolu nekomunikují právě kvůli důvodem rozvodu. Našli se však i tací, kteří po rozvodu zřejmě zůstali přáteli a jsou schopni se normálně setkávat na různých akcích, při kterých je spojuje dítě.

Dítě č. 5: *„Mamka s taťkou byli na vystoupení aerobiku.“*

Výpověď dětí se často spojovala v jeden znak a to ten, že se podle dětí rodiče už „nemají rádi“.

Dítě č. 7: *„...ale s mamkou už se nemají rádi.“*

Po vyzvání dětí, aby tuto myšlenku doplnily některé děti nedokázaly specifikovat, co přesně měly namysli, proto jsem je navedla, aby popsaly situaci, jak se tento stav projevuje.

Dítě č. 6: *„...nesedli si vedle sebe na besídce a já nevím, kde byla maminka.“*

Dítě č. 3: *„... neřekli si ani ahoj.“*

5.3 Mezi dvěma světy

Mezi dvěma světy je kategorie, která spojuje zázemí dětí s prožíváním událostí. Vyznačuje se zejména tím, že děti mají dvojí hmotné zázemí a jak prožívají s každým z rodičů společné akce. Kategorie „mezi dvěma světy“ obsahuje dvě kategorie, které na sebe zvolna navazují a mají společné prvky toho, co mají děti dvakrát.

Nepoukazuji na fakt, že pokaždé je to špatně, spíše se snažím podpořit pozitivum střídavé péče, která se týká přenášení věcí. To, co mají u jednoho rodiče mohou mít i u druhého, popřípadě si tu danou věc mohou převést. Někteří kritici jasně naráží na to, že střídavá péče je finančně náročná. To může být pravda, samozřejmě opět záleží pouze na rodičích, jak se s tímto faktem vypořádají.

5.3.1 Dvoje hmotné věci

První věcí, kterou dítě bezpochyby bude zajímat, co se pro něj změní po rozvodu nebo rozchodu rodičů. Do života dětí patří mimo jiné i jistoty spojené s hmotnými věcmi. Proto pokud dojde k rozpadu rodiny, je důležité zachovat dítěti alespoň tyto jistoty. Samozřejmě je jasné, že pokud k rozpadu rodiny dojde a rodiče se rozdělí, rozdělí se i domov. Podstatné ale není to, zda bude mít dítě dva domy, dva pokoje, dvoje kolečkové brusle, ale zda je zachován vztah s rodiči, ať jsou spolu nebo ne. Podobně toto zmiňuje publikace *Střídavá péče o dítě, zájem o dítě především*.

„Jde o výrazné přecenění „režimu“ oproti vztahu a jistotě, že oba rodiče o dítě stojí, chtějí a umí o něj pečovat.“ Novák (2013).

Námítky vztahující se na technicky a finančně nemožné násobení věcí můžeme vyvrátit tím, že většina věcí se dá přenést a pokud ne, počkají na dítě do dalšího týdne (nebo doby, kdy bude s rodičem, u něž se konkrétní věc nachází).

Dítě č. 5: *„...no a u maminky mám ty brusle a u taťky ne, tak si je někdy беру, ale mám je odřené a taťka říkal, že mi je taky koupí, abych je nemusela nosit.“*

Děti se v rozhovorech často odkazovaly na materiální zabezpečení, a právě z tohoto důvodu jsem se zaměřila ve výzkumných otázkách na tuto kategorii (následně subkategorie). Děti popisovaly v rozhovorech, jaké mají doma hračky, ale jaké předměty denní potřeby využívají či zda mají své zázemí (pokoje).

Dítě č. 2: *„...jo, u taťky mám (pokojíček), a u mámy spinkám v posteli s maminkou.“*

Bylo zřejmé, že se rodiče snaží zajistit takové podmínky, aby děti nestrádaly a alespoň částečně vyrovnaly materiální rozdíly. Dá se říci, že žádné z dětí nepocíťovalo materiální nedostatek.

Dítě č. 4: *„...to mám všechno v pokojíku. I u mamky. Ale někdy si koníky moc neuklízím a tatínek se musí zlobit, protože mám novou barvu (stěny) a všechno a mám tam bordel.“*

Námítkami proti střídavé péči jsou také nesmyslné zdvojené kupování věcí denní potřeby. Myslím si, že tato námitka je opět jen obviňování střídavé péče, za co nemůže.

Dítě č. 5: *„...to musíme si čistit, protože taťka říká, že jsem čuně, když si zuby nevyčistím, ale u mamky moc nečistím, ale mám tam taky kartáček se slonem i ty sypací hodiny.“*

Námítkou může být, co když některou věc dítě zapomene u jednoho rodičů a následně odjíždí na dobu k druhému rodiči. Otázkou může být, co když tu věc zapomene ve školce, u babičky...

Dítě č. 3: „...a tatínek říkal, že tam je a ten pokojík hlídá. Ale stejně jsem mu řekla, ať si ho vezme sebou do postele.“

Otázkou zůstává, zda si děti nezvyknou kupování dárků například na Vánoce ze dvou stran.

Dítě č. 2 „Jo, u taťky taky byly dárky.“

R: „Vy máte dvě lednice?“

Dítě č. 7: „Né, mamka má doma svoji a taťka taky. Taťka a mamka spolu nebydlí.“

R: „Aha, to jsem vůbec nevěděla. A ty bydlíš kde?“

Dítě č. 7: „No já všude. Já můžu i u mamky i u taťky.“

R: „To je zajímavé, ale jak to je možné?“

Dítě č. 7: „No proto, že tam mám přece pokojíčky.“

5.3.2 Prožívám to dvakrát

K životu dítěte se pojí určité milníky, které děti v rozhovorech formulovaly jako oslavy, svátky či jiné životní situace. Je zcela jasné, že každý z rodičů chce se svým dítětem těmito milníky procházet a záleží zcela na nich, jak se k tomuto postaví. Vše je věcí dohody, a spočívá na postoji rodičů k této věci.

Z rozhovorů vyplynulo, že děti tyto události tráví se svými rodiči zvlášť. Chci říci, že si rodiče nevstupují do týdne druhého rodiče. Jednoduše počkají na dobu, kdy budou s dítětem bez ohledu na to, zda konkrétní oslava či událost již proběhla. Očima dětí toto byla ve všech případech pozitivní záležitost a hodnotily ji kladně.

Dítě č. 8 „Musíš mít dva dorty, protože máš narozeniny u mámy i u táty.“

Dle mého je to snaha rodičů dítě neochudit o tyto speciální události. Samozřejmostí je také to, že sami sebe nechtějí připravit o společné zážitky, což se v tomto kontextu dá brát jako pozitivum.

Autoři se hromadně shodují na tom, že trávit společný čas tím, že jsou postaveny pouze na speciálních událostech však není zcela dobré. Dítě by mělo prožívat standartní situace se kterými se setkávalo ještě v době, kdy rodiče byli spolu. Tento fakt umocňuje to, že dítě očekává neustále akci. Rodiče se tak mohou předhánět, kdo zajistí dítěti lepší vyžití. S tím samozřejmě koresponduje i první subkategorie a tato vyžití mohou být spojovány s kupováním dárků či jiných předmětů. Otázkou však je, zda se tyto speciální události následně nestávají rutinou.

Dítě č. 2, *„My jsem pořád někde byli. Na výletě, ale už nevím, jak se to jmenovalo. A pojedeme i s taťkou.“*

Dítě č. 3, *„Pořád někde musím jezdit.“*

Zvlášť často se v rozhovorech opakovalo, že se rodiče zřejmě nedomluvili a stejnou akci děti navštívily hned po sobě. Což nejspíš není něco, co by mělo na dítě negativní vliv, svědčí to však o faktu, že se rodiče na akcích nedomlouvají nebo spíše nemají potřebu. Může to však prozrazovat, že rodiče s dětmi komunikují nedostatečně a dítěte se jednoduše nezeptají, zda na té či oné akci již bylo.

Dítě č. 1: *„Já už jsem to v kině viděl, protože jsem byl s mámou i tátou.“*

6 DISKUZE

Nenajdeme studii, která by dokazovala, že střídavá péče má na děti horší vliv než svěření dítěte do výhradní péče. Provází nás argumentace, které vycházejí čistě z pohledu dospělých. Jak jsme se přesvědčili, dítě toto vnímá jinak. To, co dospělým může v mnohých případech připadat jako problém, dítě obvykle přijme dobře.

Některé studie sledující prosperitu dětí žijících ve střídavé péči jsou velmi pozitivní. Například nejstarší univerzita ve Skandinávii, konkrétně švédská Univerzita v Uppsale předkládá výsledky výzkumu z roku 2017, které hovoří o tom, že děti, které žijí ve střídavé péči vykazují méně obtíží v oblasti chování a psychických problémů. Výzkumu se zúčastnily děti ve věkovém rozmezí 3–5 let, což je kategorie předškolní děti, konkrétně 136 dětí ve společné či střídavé péči rodičů, 3369 dětí z úplných rodin, 79 dětí ve výhradní péči rodiče a 72 dětí, které žije pouze s jedním rodičem. Výsledky dotazníku odhalily, že děti žijící převážně nebo pouze s jedním rodičem mají větší potíže ve zmíněných oblastech než ty, které žijí ve společné či střídavé péči nebo v úplných rodinách. Nebyly zde žádné významné rozdíly mezi dětmi žijícími v úplných rodinách a dětmi, které jsou ve střídavé péči rodičů (Uppsala Universitet, 2017).

Jiný švédský výzkum z roku 2016 se zabývá důvody rozvedených rodičů pro využívání střídavé péče o děti ve věku od narození do pěti let. Rozhovory se uskutečnily se 46 rodiči (18 otců a 28 matkami) a byly analyzovány pomocí uspořádaného zhuštění textu. V reakci na výzkumnou otázku se objevily dvě témata. V tématu „stejná práva a povinnosti rodiče“ popsali, že střídavá péče byla „samozřejmostí“, protože oba rodiče měli stejná práva a povinnosti k dětem. Obě skupiny, muži i ženy, popsali otcovství jako ideální cíl. V tématu „v zájmu dítěte“ zdůraznili, že střídavá péče byla v nejlepším zájmu dítěte. Někteří rodiče měli konflikty se svými bývalými partnery, ale i tak byli přesvědčeni o výhodách střídavé péče a usilovali o to, aby fungovala (Fransson, 2016).

Nejvíce výzkumů však bylo provedeno v USA a prakticky všechny studie dokazují, že sociální podmínky dětí jsou výrazně lepší u těch, které jsou ve střídavé péči rodičů.

Od roku 2014 Mezinárodní rada pro střídavou péči organizuje celosvětově konference odborníků z různých oblastí, například z psychologie, sociálních věd, sociologie, práva, kteří se věnují péči o děti po rozvodu rodičů. Organizace sídlí v německém Bonnu a první dvě konference se konaly právě v tomto městě v letech 2014 a 2015. V roce 2017 následovala konference v americkém Bostonu a v roce 2018 se konala čtvrtá konference ve francouzském

Štrasburku. Odborníci zde prezentovali výsledky výzkumů týkající se střídavé péče. Výsledky zněly jasně. Děti ve střídavé péči po rozchodu nebo rozvodu rodičů vykazují lepší známky ve škole, lepší sociální dovednosti, méně užívání drog a alkoholu, méně záškoláctví a delikvence a lepší celkové zdraví.

I závěry Metanalýzy 33 studií (Bauserman, 2002) hovoří zřetelně pro střídavou péči. Výsledkem je, že děti ve střídavé péči obou rodičů jsou lépe adaptovány ve všech ukazatelích: tělesné a duševní zdraví, rodinné vztahy, behaviorální a emoční adaptace, sebeúcta – než děti v péči jednoho rodiče. Adaptace dětí ve střídavé péči obou rodičů se neliší od dětí v úplných rodinách. Střídavá péče usnadňuje trvalé pozitivní spojení s oběma rodiči. Pohlaví rodiče nemělo na hodnocení typu péče vliv. Rodiny, kde je dítě po rozvodu v péči jednoho rodiče, jsou mnohem většími spotřebiteli sociálních dávek: 46% matek, kterým bylo dítě svěřeno do péče, dostává pomoc z veřejných zdrojů (z otců s dětmi v péči jen 21%).

Chceme – li však nahlížet na problematiku střídavé péče pohledem laika nebo jednoduše člověka nezasvěceného do fenoménu s názvem střídavá péče, stačí otevřít internet. Není nic jednoduššího než do vyhledávače zadat heslo „střídavá péče“. Pravděpodobně se v prvé řadě setkáme s internetovými stránkami, které čtenáře přesvědčují o vhodnosti střídavé péče jako porozvodovém uspořádání. Nalezneme však i takové, které se ke střídavé péči staví negativně. Obávám se však, že právě tyto odkazy se vyznačují pro čtenáře jako kontroverzní, čili zajímavé.

7 ZÁVĚR VÝZKUMU

Na závěr výzkumu je potřeba připomenout, co bylo naším cílem. Záměrem tedy bylo odpovědět si na dané výzkumné otázky a tím splnit stanovené výzkumné cíle.

Stanovila jsem si hlavní výzkumný cíl, ze kterého vycházela výzkumná otázka. Z toho se následně odvíjely dílčí výzkumné cíle a dílčí výzkumné otázky. Pro lepší orientaci a přehlednost jsem v interpretaci dílů vytvořila tabulku, která objasňuje získaná data a převádí je do kategorií a subkategorií.

Během výzkumného šetření jsem se zaměřovala na hlavní výzkumný cíl, který zněl **„Popsat, jak děti předškolního věku vnímají střídavou péči“**. Abych stanovený výzkumný cíl naplnila, stanovila jsem si dva dílčí cíle znějící: **„Odhalit, jak děti předškolního věku vnímají vztah rodičů po rozvodu či rozchodu.“** a **„Popsat, jak děti předškolního věku své hmotné zázemí“**.

Z toho zřetelně vyvstaly výzkumné otázky, a to hlavní výzkumná otázka **„Jak děti předškolního věku vnímají střídavou péči?“** a dílčí výzkumné otázky: **„Jak děti předškolního věku vnímají vztah rodičů po rozvodu či rozchodu?“** a **„Jak děti předškolního věku vnímají své zázemí v rodině?“**

Z rozhovorů vyplynulo, že děti popisují střídavou péči jako něco, co je standartní a normální. Dovoluji si tvrdit, že tento fakt se odráží z hlediska věku, ve kterém se do střídavé péče byly svěřeny. Myslím si také, že rodiče dětí, se kterými jsem prováděla interview se snaží dětem nastavit takové podmínky, které jsou pro ně nejpříjemnější a dokáží simulovat situace, kdy rodiče byli ještě spolu.

To, jak děti vnímají vztahy rodičů po rozvodu nebo rozchodu je rozdílné. Některé děti jsou si vědomy, že rodiče se nerozešli v dobrém, otázka je, zda je o tom rodiče neinformovali. Tyto děti projevily smutek při rozhovoru k tomuto tématu. Ukazují se však i výjimky, které naznačují dobrý vztah bývalých partnerů, schopnost komunikace a spolupráce. Rodiče dotazovaných dětí byli ve většině případech ve vztahu s novým partnerem, kterého podle svých slov děti vnímaly přátelsky.

Posledním cílem bylo popsat, jak děti vnímají své hmotné zázemí. Opět se toto téma odvíjí od toho, že se rodiče snaží dát dětem maximum, co v dané situaci mohou. Nejsem schopná posoudit, zda se jedná o předhánění a „kupování“ si dítěte. Výsledky výzkumu však hovoří o tom, že děti nepocitují materiální nedostatek.

Celkově si nejsem jistá, zda jsem postupovala při rozhovoru zcela správně k odhalování všech skutečností nebo jsem jen měla „šťěstí“ na děti, které jsou ve střídavé péči zcela spokojeny. Z mého pohledu se děti jevily vyrovnané, komunikativní a jejich jazyková úroveň byla standartní, avšak byla jsem zcela překvapená následnými krátkými rozhovory s učitelkami. Všechny učitelky kromě jedné se mnou můj názor nesdílely. Hovořily o dětech jako o nešťastných, nesocializovaných a v některých případech až vývojově opožděných. Pro potvrzení tohoto výroku by bylo nutné důkladnějšího zkoumání, pozorování a hlubšího dotazování. Pouze jedna učitelka hovořila o střídavé péči jako o „výborném způsobu, aby dítě bylo s oběma rodiči i po rozvodu“. Dovolím si tvrdit, že učitelky byly ovlivněny svým vlastním názorem na střídavou péči, který byl v těchto případech právě negativní.

Tvorba diplomové práce byla poměrně časově náročná zejména z důvodu hledání vhodných participantů.

Určité omezení spatřuji také v tom, že jsem měla potíže v obsahové komunikaci s učitelkami mateřských škol, kde jsem děti ve střídavé péči primárně hledala. Některé ředitelky a učitelky neměly znalost o formách porozvodové péče. Většinou rozeznali formu „výchova jednoho rodiče“ pod čímž si představili fakt, že dítě vychovává pouze rodič a druhý se buď neangažuje ve výchově vůbec nebo jednoduše není, druhou formu nazvali „střídavá péče“ jehož podstatu však pochopily mylně. Domnívaly se, že střídavá péče je jakákoli, kdy se na výchově dítěte podílejí oba rodiče i když v rozdílných časových intervalech. Na druhou stranu se musím učitelek zastat, problém je ten, že rodiče nemusí mateřské škole sdělovat, jak vyřešili porozvodovou péči o dítě. Přiznám se, že i já sama jsem měla ve třídě chlapce, který byl ve střídavé péči rodičů a rok jsem o tomto faktu netušila.

Nejsem si zcela jistá, nakolik se ve výsledcích odráží schopnost dítěte formulovat odpověď tak, aby prezentovalo přesně to, co chtělo říci. Snažila sem se však odpovědi chápat komplexně s pomocí jejich mimiky a řeči těla.

Téma střídavé péče je natolik citlivé a choulostivé téma, že dokážu zcela pochopit rodiče, kteří souhlas k rozhovoru s jejich dětmi nedali.

Práce s dítětem ve střídavé nepředstavuje pro učitelku mateřské školy problém či práci navíc. Ovšem pouze do té doby, dokud nejsou třeba řešit citlivé záležitosti kolem rodiny. Učitelku to staví do situace, kdy se může stát, že řekne či udělá něco, co bude mít určitý dopad na dítě. Jedná se například o nevhodnost výroku, které dítě postaví do nepříjemné situace.

ZÁVĚR

Diplomová práce byla zaměřena na pohled dětí předškolního věku na střídavou péči.

Pro celistvost tématu jsem se v teoretické části zaměřila na vymezení pojmu rodina. Zabývala jsem se zde rolí aktérů v rodině, zejména otce a matky. Další kapitolu věnuji tématu porozvodová péče o dítě, kde se zaměřuji na situaci po rozvodu nebo rozchodu partnerů a jejich následnou péči o dítě. V teoretické části jsem nemohla opomenout kapitolu o střídavé péči a jejím legislativním ukotvení. Zmínila jsem se o přístupu ke střídavé péči v zahraničí a vymežila pozitiva a negativa střídavé péče. Dle mého názoru zásadní kapitola se zabývala samotným dítětem. Zachycuje pojem „nejlepší zájem dítěte“. Dále jsem se zabývala vlivem rozvodu rodičů na dítě. Nemohla jsem zapomenout téma možných projevů na situace spojené se střídavou péčí. Podkapitolu věnuji úsilí dětí o znovuoobnovení rodiny a možnosti manipulovat dítětem rodiči.

Praktická část diplomové práce předkládá výsledky samotného výzkumu. Pomocí otevřeného kódování jsem si stanovila kategorie, které následně odpovídaly na výzkumné otázky. Tím jsme si pomohli k naplnění výzkumných cílů. Oblasti a zároveň kategorie, které se týkaly výsledků byly emoce dětí, dítě uprostřed dění a mezi dvěma světy.

Přestože zákon umožňoval střídavou péči vždy (zřetelně ji však zákon uvedl v roce 1998 a reálně se začala využívat v roce 2010, kdy rozhodnutí o svěření do střídavé péče přesahovalo 5%), je v České republice vnímána stále jako fenomén. Prozatímní výzkumy ukazují, že 39 procent Čechů vnímá střídavou péči jako jednoznačně lepší řešení než výhradní péči rodiče a Český statistický úřad uvádí, že za poslední rok bylo do střídavé péče svěřeno 16 procent dětí, z celku dětí zasažených rozvodem rodičů. Nemohu říci, že toto číslo je zanedbatelné, avšak stále počet dětí, které se dostanou do střídavé péče rozhodnutím soudu a společné dohody bývalých partnerů je poměrně malé. Pravdou je, že střídavá péče se stále jeví jako okrajové téma v oblasti zkoumání. I nejnovější výzkumy považují téma střídavé péče pouze jako jednu z oblastí zkoumání české společnosti.

Ve své teoretické rovině toho bylo již o střídavé péči napsáno mnoho. Můžeme s jistotou říci, že střídavá péče se opírá zejména o psychologii a sociologii, avšak přesah do pedagogiky není až tak výrazný.

Myslím si, a tím se shoduji s mnoha autory, dítě by po rozchodu rodičů mělo být vychováno oběma rodiči. Na druhou stranu si však uvědomuji, že v některých případech to jednoduše není možné. Lehce jsem přehodnotila své stanovisko, že střídavá péče může fungovat pouze tehdy, když se rodiče budou schopni domluvit. Zásadním předpokladem pro pozitivní vývoj dítěte v případě, kdy dojde k rozchodu rodičů je však podle mého názoru zejména ujasnění si, že právě oni jsou za něj odpovědní. Musím se přiklonit k myšlence, že prvotním nejlepším zájmem dítěte je péče (a výchova) obou rodičů. Vidím ve střídavé péči možnost být dobrou výchovnou formou, kdy v tomto případě může skutečně dostát myšlence nejlepšího zájmu dítěte. Nevyvracím výchovné působení druhého rodiče při výhradní péči, myslím si však, že se nemůže vyrovnat střídavé péči. Zastávám své tvrzení, které se jen potvrdilo a podpořilo studiem pramenů. Mnoho lidí o střídavé péči pouze přemýšlí, nedokáží si představit, že budou bez dítěte týden, možná chtějí jen potrestat druhého rodiče za rozpad manželství. Střídavá péče podle mě jednoduše funguje, a i přes to, že jeden z rodičů s ní nemusí souhlasit. Dítě nepřechází do neznámého prostředí a domov netvoří věci, ale lidé, se kterými jej sdílí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Bakalář, E. (2006). *Rozvodová tematika a moderní psychologie: (studijní texty jsou zaměřeny na osud dítěte, jehož rodiče procházejí nebo již prošli rozvodem)*. Praha: Karolinum.
- Bauserman R. (2002): „*Child adjustment in joint-custody versus sole-custody arrangements: a meta-analytic review.*“ Department of Health and Mental Hygiene in Journal of Family Psychology, Mar;16(1): 91-102: Maryland
- Cajthamlová, K. (2017). *Abeceda moderního rodiče*. V Praze: Vyšehrad.
- Cibusová, M. (2015). *Zájem dítěte v soudní praxi*. 1. vyd. Brno: Tribun EU, s. r. o.
- Coloroso, B. (2008). *Krizové situace v rodině: jak pomoci dětem překonat smrt blízkého člověka, nemoc, rozvod a traumata adopce*. V Praze: Ikar.
- Čapek, R., Navarová, S., & Ženatová, Z. (2017). *Žák v krizové situaci*. Praha: Raabe.
- Dudová, R., Hastrmanová, Š. (2007): *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Emery, R. (2009). *Joint physical custody. Is joint physical custody best -- or worst -- for children?* Virginia: The Truth About Children and Divorce: Dealing with the Emotions so You and Your Children Can Thrive. Dostupné z : <https://www.psychologytoday.com/us/blog/divorced-children/200905/joint-physical-custody>
- Fransson, E., Sarkadi, A., Hjern, A. & Bergström, M. (2016). *Why should they live more with one of us when they are children to us both ?* Children and Youth Services Review. 10.1016 / j.childyouth.2016.05.011. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/303358404_Why_should_they_live_more_with_one_of_us_when_they_are_children_to_us_both
- Gabura, J. (2012). *Teória rodiny a proces práce s rodinou*. Bratislava: Iris.
- Gilbert, G. (2018). *Rodina: poklad naší doby*. Praha: Portál.
- Hrušáková, M., Králíčková, Z., & Westphalová, L. (2017). *Rodinné právo* (Vydání druhé). V Praze: C.H. Beck.
- Jedlička, R., Kořa, J., & Slavík, J. (2018). *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. Praha: Grada.

- Koucká, P. (2017). *Uvolněné rodičovství: rozumně, citlivě a s menším nasazením*. Praha: Portál.
- Maňák, J., & Švec, V. (2004). *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido.
- Maříková, H., Křížková, A., & Vohlídalová, M. (2012). *Živitelé a živitelky: reflexe (a) praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (1994). *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén.
- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (2002). *Krizové situace v rodině očima dítěte: dětská závist - žárlivost, nevěra a rozvod - nový partner v rodině, nevlastní sourozenci - vzpomínky z dětství*. Praha: Grada.
- Matějček, Z., Pokorná, M., & Karger, P. (2016). *Rodičům na nejhezčí cestu*. Praha: Portál.
- Matoušek, O. (2015). *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál.
- Mertin, V. (2015). *Ze zkušeností dětského psychologa*. Praha: Wolters Kluwer.
- Novák, T. (2010). *Mýty o střídavé péči o dítě po rozvodu*. *Právo a rodina*, roč. 12, č. 6, s. 13. 86
- Novák, T. (2012). *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada.
- Novák, T. (2010). *Problematické představy o střídavé výchově dítěte po rozvodu*. *Právo a rodina*, roč. 12, č. 11, s. 18.
- Novák, T. (2013). *Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především*. Praha: Portál.
- Novák, T., Průchová, B. (2007). *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada.
- Pavlát, J. (2012). *Porozvodové uspořádání*. *Bulletin advokacie*, roč. 14, č. 11 Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/porozvodove-usporadani?browser=mobi>
- Plaňava, I. (2000). *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. Brno: Doplněk.
- Prekop, J. (2010). *Jak být dobrým rodičem: krůpěje výchovných moudrostí*. Praha: Grada.
- Prekop, J., & Schweizer, C. (2008). *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu: [kniha pro rodiče]* (Vyd. 5). Praha: Portál.
- Radvanová, S. (2015). *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. V Praze: C.H. Beck.

Říčan, P. (2013). *S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. Praha: Portál.

Siracusano, A., Barone, Y., Lisi, Giulia & Niolu, Cinzia. (2015). *Parental alienation syndrome or alienating parental relational behaviour disorder: A critical overview*. 21. 231-238. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/290455252_Parental_alienation_syndrome_or_alienating_parental_relational_behaviour_disorder_A_critical_overview

Smahel, R. (1995). *Domov prožít – domov vytvářet*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o.

Solter, A. J. (2016) *Slzy raného dětství: pláč, vzdor a zlost u dětí do 8 let*. V Praze: Stanislav Juhaňák – Triton

Špaňhelová, I. (2010). *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada.

Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál.

Trávníček, M. (2015). *Střídavá péče*. V Praze: C.H.Beck.

Uppsala Universitet. (2017). *Fifty-fifty split best for children of divorce, study suggests*. ScienceDaily. Dostupné z: www.sciencedaily.com/releases/2017/09/170907104302.htm

Warshak, R. A. (1996). *Revoluce v porozvodové péči o děti: jak se po rozvodu dohodnout o výchově dítěte*. Přeložil Eduard Bakalář. Praha: Portál

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1: kresba dítěte č. 8

Obrázek č. 2: kresba dítěte 5

Obrázek č. 3: kresba dítěte 9

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Výzkumný vzorek

Tabulka č. 2: Významové kategorie č.1

Tabulka č. 3: Významové kategorie č.2

Tabulka č. 4: Významové kategorie č.3

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dopis rodičům

Příloha P II: Vzor informovaného souhlasu

Příloha P III: Přepis rozhovoru s dítětem č. 7

PŘÍLOHA P I : DOPIS RODIČŮM

Dobrý den,

Jsem studentkou **Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně**, obor **Předškolní pedagogika** a zároveň učitelkou mateřské školy Otrokovice. Obracím se na vás s **prosbou o spolupráci** na výzkumu k mé diplomové práci, jejíž tématem je

„Střídavá péče pohledem dítěte předškolního věku“.

Jedná se o provedení **rozhovoru** s vaším dítětem k zvolenému tématu. Cílem tohoto výzkumu je popsat, jak děti předškolního věku vnímají střídavou péči. Pro výzkum je zásadní získat dětský pohled na střídavou péči. Pro samotný výzkum nejsou důležité vaše osobní údaje či osobní údaje vašeho dítěte. Rozhovor bude nahrán na diktafon, následně přepsán do textové podoby. Všechny informace vedoucí k vaší identifikaci nebo identifikaci vašeho dítěte budou anonymizovány.

Předem děkuji, pokud se rozhodnete souhlas potvrdit.

V případě potřeby mě můžete kontaktovat na e – mail radanabartosikova@seznam.cz nebo na telefon +420 737 124 ***.

S přáním pěkného dne,

Radana Bartošíková.

PŘÍLOHA P II: VZOR INFORMOVANÉHO SOUHLASU

Informovaný souhlas rodičů s provedením rozhovoru s dítětem

Pro účely praktické části diplomové práce s názvem

„Střídavá péče pohledem dítěte předškolního věku“

Souhlasím s provedením rozhovoru s mým dítětem.

V

Dne

Podpis otce

Podpis matky

PŘÍLOHA P III: PŘEPIS ROZHOVORU S DÍTĚTEM Č. 7

R: „Ahoj, ty jsi (jméno), že? Já se jmenuji Radana. Prosím tě, paní učitelka mě za tebou poslala, protože já jsem tady u vás ve školce ještě nikdy nebyla a ona mi řekla, že ty to tady dobře znáš a mohla bys mi říci, co tady všechno máte. „

Dítě č 7: „*No máme tady kuchyňku. A kreslení. A všechny hračky.*“

(vše mi ukazuje, vodí mě po třídě)

R: „Aha, a ty si kreslíš ráda?“

Dítě č 7: „*Ano, tady jsou pastelky, ale můžeme si půjčit i fixy.*“

R: „No, já moc ráda kreslím. A ve školce jsem si vždycky kreslila. Seděla jsem u stolečku a skoro si nehrála ani s hračkami. Vždycky jsem kolem sebe měla jenom pokreslené papíry.“

Dítě č 7: „*Dívej, já tady mám ve složce taky!*“

R: „Téda, ty toho máš, to jsou všechno obrázky pro mamku a tat'ku?“

Dítě č 7: „*Né, jenom pro mamku, tat'ka už nemá místo.*“

R: „Myslíš na obrázky?“

Dítě č 7: „*Jo, protože má plnou ledničku už.*“

R: „Ahá, a nemohl by si je dát i někam jinam?“

Dítě č 7: „*Asi jo, možná do šuplíku.*“

R: „A kam si je dává maminka, když už máte lednici plnou?“

Dítě č 7: „*Ale né, maminka má doma lednici.*“

R: „Vy máte dvě lednice?“

Dítě č 7: „*Né, mamka má doma svoji a tat'ka taky. Tat'ka a mamka spolu nebydlí.*“

R: „Aha, to jsem vůbec nevěděla. A ty bydlíš kde?“

Dítě č 7: „*No já všude. Já můžu i u mamky i u tat'ky.*“

R: „To je zajímavé, ale jak to je možné?“

Dítě č 7: „*No proto, že tam mám přece pokojíčky.*“

R: „Takže ty jsi chvíli u mamky a chvíli u tat'ky.“

Dítě č 7: „*Jo, my se tak střídáme, aby jim nebylo smutno.*“

R: „Aha, tak už to chápu. To pak není smutno ani tobě, že?“

Dítě č 7: „*Není. Akorát někdy plaču po mamce.*“

R: „Kdy?“

Dítě č 7: „*No někdy večer. Ale pak i někdy po tat'kovi.*“

R: „Ale pak se zase po nějaké době uvidíte, že?“

Dítě č 7: „*Jojo. To tak máme, že jednou jsem u mamky a pak zas u tat'ky.*“

R: „Tak to je spravedlivé. A máš doma alespoň nějaké zvířátko, když je mamka nebo tat'ka sám, tak aby si měl s kým hrát, když ty tam nejsi?“

Dítě č 7: „*Jo, mamka Piginu.*“

R: „Kdo je to?“

Dítě č 7: „*To je morče.*“

R: „Aha a tat'ka?“

Dítě č 7: „*Né, u tat'ky morče nemám, on bývá se Petruškou. Takže mu smutno není.*“

R: „Ale to vůbec nevím, kdo je Petruška. Snad nějaké zvířátko?“

Dítě č 7: (smích) „*Né, to je holka přece. Ona tam taky bydlí.*“

R: „Petruška je dospělá?“

Dítě č 7: „*Jo, protože to je tat'kova holka totiž.*“

R: „Takže oni spolu bydlí a mají se rádi?“

Dítě č 7: „*Jo, ale s mamkou už se nemají rádi. Proto se teď má rád s Petruškou.*“

R: „Ty té tat'kové holce taky pěkně říkáš, Petruška. To asi musí být moc hodná holka.“

Dítě č 7: „*Jo.*“

R: „A maminka má ráda jenom Piginu?“

Dítě č 7: „*Jo.*“

(stoupne si u stolu s pastelkami a něco hledá, nechám ji hledat, protože vypadá zaujatě)

R: „Copak si hledala?“

Dítě č 7: „Červenou, protože budu kreslit srdíčko.“

R: „Aha, a mohla bych si kreslit s tebou?“

Dítě č 7: „Jo.“

(kreslím vánoční stromeček)

Dítě č 7: „To je stromeček!“

R: „Máš pravdu, úplně stejný jako jsem já měla doma.“

Dítě č 7: „Já jsem měla taky. A byly tam baňky a jeleni.“

R: „Jeleni?“

Dítě č 7: „No, jako pověšení.“

R: „Aha, myslíš ozdobu. Taky jsem měla jeleny na stromečku. A to bylo u mamky nebo u tatky?“

Dítě č 7: „U tatky, u mamky jsme měli stromeček s červenýma baňkami.“

R: „Jé, to muselo být krásné. Nechceš mi to nakreslit, abych si to dokázala líp představit?“

Dítě č 7: „Jo, dívej!“

(Kreslí stromeček, nechám ji kreslit, sama nic nekomentuje)

R: „No tak to musely být krásné Vánoce. Kdo na tom obrázku je nakreslený?“

Dítě č 7: „To je mamka, babička, já.“

R: „A toto je určitě Pigina.“

Dítě č 7: (Směje se) „Jo!“

R: „A teda tolik dárečků Ježíšek přinesl?“

Dítě č 7: „Jo, u tatky taky byly dárky.“

R: „Aha a tys první byla u mamky na Vánoce a pak u tatky?“

Dítě č 7: „Jo a u tatky taky byla babička a děda.“

R: „No teda, tak to musely být krásné Vánoce.“

Dítě č 7: „Jo a dostala jsem pinky pie. A kolobku.“

R: „Ty umíš jezdit na kolobce?“

Dítě č 7: „Jo, protože **mě to naučil tat'ka.“**

R: „Tak to já bych se moc ráda naučila třeba na bruslích. Umím to jenom trošku, ale docela se bojím, že spadnu.“

Dítě č 7: „Já nepadám. A stejně mám chrániče.“

R: „No to je důležité, bez chráničů je to nebezpečné.“

Dítě č 7: „Já vím, já mám i helmu.“

R: „Mohla bych si ten obrázek nechat? Mně se strašně moc líbí. A víš, ja jsem taky paní učitelka, ale v jiné školce a moc ráda bych dětem ukázala, jak krásně si nakreslila Vánoce u vás doma.“

Dítě č 7: „Ty tam mas taky děti?“

R: „No jasně, přece v každé školce jsou děti.“

Dítě č 7: „Dítě č 7: Jo, já vím. Tak jo, já mám stejně srdíčko.“

R: „Dobře, děkuji moc, jsi hodná, to budou děcka valit oči až jim řeknu, že jsem dnes byla na návštěvě v jiné školce a ze sem chodí taky moc šikovná holčička.“

Dítě č 7: „Taky máš šikovné holčičky?“

R: „Taky.“

Dítě č 7: „A chceš ještě jiný obrázek pro kluky?“

R: „Tak to bych byla ráda, aby jim to nebylo líto.“

Dítě č 7: „Tak jo a co mám nakreslit?“

R: „Třeba to, co nejraději doma děláš.“

Dítě č 7: „Hraju si.“

R: „A jaká je tvá nejoblíbenější hračka?“

Dítě č 7: „Pinky pie! Ale tu mám u mamky.“

R: „U tat'ky máš určitě taky skvělé hračky.“

Dítě č 7: „U tat'ky mám nejrači panenky. Tak jim nakreslím pinky pie, protože kluci si nehrají s panenkami, jo?“

R: „Dobře, to je dobrý nápad.“

(následně už jen kreslí, a poté mě vybídne, abych s ní šla do kuchyňky, to už ale musí všechny děti uklízet, protože učitelka se chystá na řízenou činnost)

R: „Tak ahoj a děkuji, žes mi to tady ukázala, máte to tady moc pěkné.“

Dítě č 7: „Jo, ahoj.“